EUTROPII
BREVIARIUM
HISTORIÆ
ROMANÆ
AD
VALENTEM AUGUSTUM
AB URBE CONDITA
AD
ILLIUS USQUE ET FRATRIS
VALENTINIANI
TEMPORA DEDUCTUM.
JUXTA EXEMPLAR EMENDATUM.

VARSAVIÆ & LIPSIÆ 1777.
Apud MICHAELEM GRÖLL, Regis Bibliopolam.

EVTROPII PRÆFATIO

DOMINO VALENTI GOTHICO

MAXIMO PERPETVO AVGVSTO.

Res Romanas, ex voluntate mansuetudinis tuæ, ab urbe condita ad nostram memoriam, quæ in negotiis vel bellicis vel civilibus eminebant, per ordinem temporum breui narratione collegi strictim, additis etiam his, quæ in principum vita egregia existerunt: vt tranquillitatis tuæ possit mens diuina lætari, prius se illustrium virorum facta in administrando imperio secutam, quam cognosceret lectione.

EVTROPII HISTORIÆ ROMANÆ

LIBER PRIMVS.

CAP. I.

ROmanum Imperium, quo neque ab exordio ullum fere minus, neque incrementis toto orbe amplius humana potest memoria recordari, a ROMVLO exordium habet: qui Vestalis viriginis filius, & (quantum putatus est) Martis, cum REMO fratre vno partu editus est. Is cum inter pastores latrocinaretur, decem & octo annos natus vrbem exiguam in Palatino monte constituit, XI. Kal. Maii, Olympiadis sextæ anno tertio: post Troiæ excidium, vt qui plurimum minimumque tradunt, trecentesimo nonagesimo quarto. Condita ciuitate, quam ex nomine suo ROMAM vocauit, hæc fere egit: Multitudinem finitimorum in ciuitatem recepit: centum ex senioribus legit, quorum consilio omnia ageret, quos senatores nominauit propter senectutem. Cum

uxores

vxores ipſe & populus non haberent, inuitauit ad ſpectaculum ludorum vicinas vrbis Romæ nationes, atque earum virgines rapuit. Commotis bellis propter raptarum iniuriam, Cæninenſes vicit, Antemnates, Cruſtuminos, Sabinos, Fidenates, Veientes: hæc omnia oppida vrbem cingunt. Et cum orta ſubito tempeſtate non comparuiſſet, anno regni triceſimo ſeptimo ad deos tranſiiſſe creditus eſt. Deinde Romæ per quinos dies ſenatores imperauerunt: & his regnantibus annus vnus completus eſt.

CAP. II.

Poſtea NUMA POMPILIUS rex creatus eſt: qui bellum nullum quidem geſſit, ſed non minus ciuitati, quam Romulus, profuit. Nam et leges Romanis, moresque conſtituit, qui conſuetudine præliorum iam latrones ac ſemibarbari putabantur; & annum deſcripſit in decem menſes, prius ſine aliqua computatione confuſum; & infinita Romæ ſacra ac tem-

pla conſtituit. Morbo deceſſit, quadrageſimo tertio imperii anno.

CAP. III.

Huic ſucceſſit TVLLVS HOSTILIVS. Hic bella reparauit, Albanos vicit, qui ab vrbe Roma XII. milliario abſunt. Veientes & Fidenates, quorum alii ſexto milliario abſunt ab vrbe Roma, alii octauo decimo, bello ſuperauit: Vrbem ampliauit, adiecto Cœlio monte. Cum triginta duobus annis regnaſſet, fulmine ictus, cum domo ſua arſit.

CAP. IV.

Poſt hunc ANCVS MARCIVS, Numæ ex filia nepos, ſuſcepit imperium. Contra Latinos dimicauit: Auentinum montem ciuitati adiecit, & Janiculum: apud oſtium ciuitatem ſupra mare ſexto decimo milliario ab vrbe Roma condidit. Viceſimo quarto anno imperii morbo periit.

CAP. V.

Deinde regnum PRISCVS TARQVINIVS accepit. Hic numerum ſenatorum dupli-

duplicauit; Circum Romæ ædificauit; Ludos Romanos inſtituit, qui ad noſtram memoriam permanent. Vicit idem etiam Sabinos: & non parum agrorum, ſublatum iisdem, vrbis Romæ territorio adiunxit; primusque triumphans vrbem intrauit. Muros fecit, & cloacas; Capitolium inchoauit: triceſimo octauo imperii anno per Anci filios occiſus eſt, regis ejus, cui ipſe ſucceſſerat.

Cap. VI.

Poſt hunc SERVIVS TVLLIVS ſuſcepit imperium, genitus ex nobili fœmina; capitua tamen, & ancilla. Hic quoque Sabinos ſubegit: montes tres, Quirinalem, Viminalem, Esquilinum, vrbi adiunxit; foſſas circa murum duxit. Primus omnium cenſum ordinauit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sub eo Roma, omnibus in cenſum delatis, habuit capitum LXXXIII. millia ciuium Romanorum, cum his, qui in agris erant. Occiſus eſt XIV. imperii anno, ſcelere generi ſui Tarquini, filii eius regis,

gis, cui ipſe ſucceſſerat: & filiæ ſuæ, quam Tarquinius habebat vxorem.

Cap. VII.

LVCIVS TARQVINIVS SVPERBVS, ſeptimus atque vltimus regum, Volſcos (quæ gens ad Campaniam euntibus non longe ab vrbe eſt) vicit: Gabios ciuitatem, & Sueſſam Pometiam ſubegit: cum Tuſcis pacem fecit, & templum Ioui in Capitolio ædificauit. Poſtea Ardeam oppugnans, in octauo decimo milliario ab vrbe poſitam ciuitatem, imperium perdidit. Nam cum filius eius, & ipſe Tarquinius iunior, nobiliſſimam fœminam Lucretiam, eandemque pudiciſſimam Collatini vxorem, ſtupraſſet, eaque de iniuria marito, & patri & amicis queſta fuiſſet, in omnium conſpectu ſe occidit. Propter quam cauſam Brutus, parens & ipſe Tarquinii, populum concitauit, & Tarquinio ademit imperium. Mox exercitus quoque eum, qui ciuitatem Ardeam cum ipſo rege oppugnabat, reliquit, veniensque ad vrbem rex, portis clauſis, excluſus

ſus eſt. Cumque imperaſſet annos viginti quinque, cum vxore & liberis ſuis fugit. Ita Romæ regnatum eſt per ſeptem reges annis ducentis quadraginia tribus, cum adhuc Roma, vbi plurimum, vix vsque ad quintum decimum milliarium poſſideret.

Cap. VIII.

Hinc CONSVLES cœpere pro vno rege duo hac de cauſſa creari, ut, ſi unus malus eſſe voluiſſet, alter eum, habens poteſtatem ſimilem, coërceret. Et placuit, ne imperium longius, quam annum vnum, haberent, ne per diuturnitatem poteſtatis inſolentiores redderentur, ſed ciuiles ſemper eſſent, qui ſe poſt annum ſcirent futuros eſſe priuatos. Fuerunt igitur anno primo, expulſis regibus, Coss. L. Iunius Brutus, qui maxime egerat, vt Tarquinius pelleretur, & Tarquinius Collatinus, maritus Lucretiæ. Sed Tarquinio Collatino ſtatim ſublata dignitas eſt. Placuerat enim, ne quisquam in vrbe maneret, qui Tarquinius vocaretur.

Ergo

Ergo accepto omni patrimonio ſuo, ex vrbe migrauit, & loco ipſius factus eſt Valerius Publicola conſul.

Cap. IX.

Commouit tamen bellum vrbi Romæ rex Tarquinius, qui fuerat expulſus, &, collectis multis gentibus, vt in regnum poſſet reſtitui, dimicauit. In prima pugna Brutus conſul, & Aruns Tarquinii filius, inuicem ſe occiderunt. Romani tamen ex ea pugna victores receſſerunt. Brutum Romanæ matronæ, defenſorem pudicitiæ ſuæ, quaſi communem patrem per annum luxerunt. Valerius Publicola Sp. Lucretium Tricipitinum collegam ſibi fecit, Lucretiæ patrem, quo morbo mortuo, iterum Horatium Puluillum collegam ſibi ſumſit. Ita primus annus quinque conſules habuit, cum Tarquinius Collatinus vrbe ceſſiſſet propter nomen, Brutus prœlio periiſſet; Sp. Lucretius morbo mortuus eſſet.

Cap.

Cap. X.

Secundo quoque anno iterum Tarquinius, vt reciperetur in regnum, bellum Romanis intulit, auxilium ferente Porſena Tuſciæ rege, & Romam pene cœpit. Verum tum quoque victus eſt. Tertio anno poſt reges exactos, Tarquinius, cum ſuſcipi non poſſet in regnum, neque ei Porſena, qui pacem cum Romanis fecerat, auxilium præſtaret, Tuſculum ſe contulit, quæ ciuitas non longe ab vrbe eſt, atque ibi per quatuordecim annos priuatus cum vxore conſenuit. Quarto anno poſt reges exactos, cum Sabini Romanis bellum intuliſſent, victi ſunt, & de his eſt triumphatum. Quinto anno, Valerius ille Bruti collega, & IV. Cos. fataliter mortuus eſt, adeo pauper, vt collatis a populo nummis ſumtum habuerit ſepulturæ, quem matronæ, ſicut Brutum, annum luxerunt.

Cap. XI.

Nono anno poſt reges exactos, cum gener Tarquini, ad iniuriam ſoceri vin-

dicandam, ingentem collegiſſet exercitum, noua Romæ dignitas eſt creata, quæ DICTATVRA adpellatur, maior quam conſularis. Eodem anno etiam MAGISTER EQVITVM factus eſt, qui Dictatori obſequeretur. Neque quidquam ſimilius poteſt dici, quam dictatura antiqua huic imperii poteſtati, quam nunc tranquillitas veſtra habet, maxime cum Auguſtus quoque Octauianus, de quo poſtea dicemus, & ante eum Caius Cæſar, ſub dictaturæ nomine atque honore regnauerint. Dictator autem Romæ primus fuit Largius, magiſter equitum primus Sp. Caſſius.

Cap. XII.

Sexto decimo anno poſt reges exactos, ſeditionem populus Romæ fecit, tanquam a ſenatu atque conſulibus premeretur. Tum & ipſe ſibi TRIBVNOS PLEBIS, quaſi proprios iudices & defenſores, creauit, per quos contra ſenatum & conſules tutus eſſe poſſet. Sequenti anno Volſci bellum reparauerunt, & vi-

cti

cti acie, etiam Coriolos ciuitatem, quam habebant optimam, perdiderunt.

Cap. xiii.

Octauo decimo anno post eiectos reges expulsus ex vrbe Q. Marcius, dux Romanorum, qui Coriolos ceperat, Volscorum ciuitatem, ad ipsos Volscos contendit iratus; & auxilia contra Romanos accepit, Romanosque sæpe vicit, vsque ad quintum milliarium vrbis accessit, oppugnaturus etiam patriam, legatis, qui pacem petebant, repudiatis; nisi ad eum mater Veturia, & vxor Volumnia ex vrbe venissent, quarum fletu & deprecatione superatus, remouit exercitum. Atque hic secundus post Tarquinium fuit, qui dux contra patriam suam esset.

Cap. XIV.

Cæsone Fabio & Tito Virginio COSS. trecenti nobiles homines, qui ex Fabia familia erant, contra Veientes bellum soli susceperunt, promittentes senatui & populo, per se omne certamen implendum. Itaque profecti omnes nobiles, & qui

qui ſinguli magnorum exercituum duces eſſe deberent, in prœlio conciderunt. Vnus omnino ſuperfuit ex tanta familia, qui propter ætatem puerilem duci non potuerat ad pugnam. Poſt hæc cenſus in vrbe habitus eſt, & inuenta ſunt ciuium capitum CXIX. millia.

CAP. XV.

Sequenti anno, cum in Algido monte, ab vrbe duodecimo ferme milliario, Romanus obſideretur exercitus, L. Quintius Cincinnatus dictator eſt factus; qui agrum quatuor iugerum poſſidens, manibus ſuis colebat. Is cum in opere & arans eſſet inuentus, ſudore deterſo, togam prætextam accepit, & cæſis hoſtibus, liberauit exercitum.

CAP. XVI.

Anno CCC. & altero ab vrbe condita, imperium conſulare ceſſauit, & pro duobus COSS. decem facti ſunt, qui ſummam poteſtatem haberent, DECEMVIRI nominati. Sed cum primo anno bene egiſſent, ſecundo vnus ex iis Appius Clau-

dius

dius Virginii cuiusdam, qui honeſtis iam ſtipendiis contra Latinos in monte Algido militabat, filiam virginem corrumpere voluit: quam pater occidit, ne ſtuprum a decemuiro ſuſtineret: & regreſſus ad milites mouit tumultum. Sublata eſt decemuiris poteſtas, ipſique damnati ſunt.

CAP. XVII.

Anno trecenteſimo decimo quinto ab vrbe condita, Fidenates contra Romanos rebellauerunt. Auxilium præſtabant his Veientes, & rex Veientium Tolumnius. Quæ ambæ ciuitates tam vicinæ vrbi ſunt, vt Fidenæ ſexto, Veientes XVIII. milliario abſint. Coniunxerunt ſe his & Volſci. Sed Mamerco Æmilio dictatore, & L. Quintio Cincinnato magiſtro equitum, victi, etiam regem perdiderunt. Fidenæ captæ, & exciſæ.

CAP. XVIII.

Poſt XX. annos Veientani rebellauerunt. Dictator contra ipſos miſſus eſt Furius Camillus, qui primum eos vicit acie, mox etiam ciuitatem diu obſidens cepit,

cepit, antiquiſſimam Italiæ atque ditiſſimam. Poſt eam cepit & Faliſcos, non minus nobilem ciuitatem; ſed commota eſt ei inuidia, quaſi prædam male diuiſiſſet, damnatusque ob eam cauſſam, & expulſus ciuitate eſt. Statim Galli Senones ad vrbem venerunt, & victos Romanos vndecimo milliario a Roma apud flumen Alliam ſecuti, etiam vrbem occuparunt; neque defendi quidquam, niſi Capitolium, potuit. Quod cum diu obſediſſent, & iam Romani fame laborarent, a Camillo, qui in vicina ciuitate exſulabat, Gallis ſuperuentum eſt, grauiſſimeque victi ſunt. Poſtea tamen, accepto etiam auro, ne Capitolium obſiderent, receſſerunt; ſed ſecutus eos Camillus, ita cæcidit, vt & aurum, quod his datum fuerat, & omnia, quæ ceperant, militaria ſigna reuocaret. Ita tertio triumphans vrbem ingreſſus eſt, & adpellatus ſecundus Romulus; quaſi & ipſe patriæ conditor.

LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

ANno trecentesimo sexagesimo quinto ab vrbe condita, post captam autem primo, dignitates mutatæ sunt, & pro duobus COSS. facti TRIBVNI MILITARES consulari potestate. Hinc iam cœpit Romana res crescere. Nam Camillus eo anno Volscorum ciuitatem, quæ per septuaginta annos bellum gesserat, vicit, & Æquorum vrbem, & Sutrinorum, atque omnes, deletis eorum exercitibus, occupauit, & tres simul triumphos egit. Titus etiam Quintius Cincinnatus Prænestinos, qui vsque ad vrbis Romæ portas bello venerant, persecutus, ad flumen Aliam vicit, & ciuitates, quæ sub ipsis agebant, Romanis adiunxit. Ipsam Præneste adgressus, in deditionem accepit; quæ omnia ab eo gesta sunt viginti diebus, triumphusque ipsi decretus. Verum dignitas Tribunorum militarium non diu perseuerauit. Nam post aliquantum

nullos

nullos placuit fieri, & quadriennium ita in vrbe fluxit, vt poteſtates ibi maiores non eſſent. Præſumſerunt tamen Tribuni militares conſulari poteſtate iterum dignitatem, & triennio perſeuerauerunt. Rurſus conſules facti.

CAP. II.

L. Genucio, & Q. Seruilio COSS. mortuus eſt Camillus, honor ei ſecundus poſt Romulum delatus eſt. T. Quintius dictator aduerſus Gallos, qui in Italiam venerant, miſſus eſt. Hi ab vrbe quarto milliario, trans Anienem fluvium conſederant. Nobiliſſimus de ſenatoribus T. Manlius, prouocantem Gallum ad ſingulare certamen, congreſſus occidit, & ſublato torque aureo, colloque ſuo impoſito, in perpetuum Torquati ſibi & poſteris cognomen accepit. Galli fugati ſunt, mox per C. Sulpitium dictatorem etiam victi. Non multo poſt a C. Martio Tuſci victi ſunt, VIII. millia captiuorum ex his in triumphum ducti.

CAP.

CAP. III.

Cenſus iterum habitus eſt. Et cum Latini, qui a Romanis ſubacti erant, milites præſtare nollent, ex Romanis tantum tirones lecti ſunt, factæque legiones decem, qui modus ſexaginta, vel amplius, armatorum millia efficiebat. Paruis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari virtus erat. Quæ cum profectæ eſſent aduerſus Gallos, duce L. Furio, quidam ex Gallis vnum e Romanis, qui eſſet optimus, prouocauit. Tum ſe M. Valerius tribunus militum obtulit: & cum proceſſiſſet armatus, coruus ei ſupra dextrum brachium ſedit; mox commiſſa aduerſus Gallum pugna, idem coruus alis & vnguibus Galli oculos verberauit, ne rectum poſſet adſpicere. Ita a tribuno Valerio interfectus non ſolum victoriam ei, ſed etiam nomen dedit. Nam poſtea idem Coruinius eſt dictus. Ac propter hoc meritum annorum trium & viginti Cos. eſt factus. Latini, qui noluerunt milites dare, hoc quoque a Romanis exi-

gere cœperunt, vt vnus conſul ex eorum, alter ex Romanorum populo crearetur. Quod cum eſſet negatum, bellum contra eos ſuſceptum eſt, & ingenti pugna ſuperati ſunt, ac de his perdomitis triumphatum eſt. Statuæ conſulibus ob meritum victoriæ in Roſtris poſitæ ſunt. Eo anno etiam Alexandria, ab Alexandro Macedone, condita eſt.

CAP. IV.

Jam Romani potentes eſſe cœperunt. Bellum enim in centeſimo & triceſimo fere milliario ab vrbe apud Samnites gerebatur, qui medii ſunt inter Picenum, Campaniam, & Apuliam. L. Papirius Curſor cum honore dictatoris ad id bellum profectus eſt. Qui cum Romam rediſſet, Q. Fabio Maximo, magiſtro equitum, quem apud exercitum reliquit, præcepit, ne ſe abſente pugnaret. Ille, occaſione reperta, feliciſſime dimicauit, & Samnites deleuit. Ob quam rem a dictatore capitis damnatus, quod ſe vetante pugnaſſet, ingenti fauore militum & po-

populi

puli liberatus eſt, tanta Papirio ſeditione commota, vt pene ipſe interficeretur. Poſtea Samnites Romanos, T. Veturio & Sp. Puſtumio Coss. ingenti dedecore vicerunt. Pax tamen a ſenatu & populo ſoluta eſt, quæ cum ipſis propter neceſſitatem facta fuerat. Poſtea Samnites victi ſunt a L. Papirio conſule: ſeptem millia eorum ſub iugum miſſa, Papirius de Samnitibus triumphauit. Eo tempore Appius Claudius cenſor Aquam Claudiam induxit, & viam Appiam ſtrauit.

CAP. V.

Samnites reparato bello Q. Fabium Maximum vicerunt, tribus millibus hominum occiſis. Poſtea cum pater ei Fabius Maximus legatus fuiſſet, & Samnites vicit, & plurima eorum oppida cepit. Deinde P. Cornelius Rufinus, Manius Curius Denatus, ambo Coss. contra Samnites miſſi, ingentibus præliis eos confecere. Tum bellum cum Samnitibus per annos nouem & XL. actum, ſuſtulerunt; neque vllus hoſtis fuit intra Italiam, qui Roma-

nam virtutem magis fatigauerit. Interiectis aliquot annis, iterum se Gallorum copiæ, contra Romanos, Tuscis Samnitibusque iunxerunt, sed cum Romam tenderent, a Cn. Cornelio Dolabella Cos. deletæ sunt.

CAP. VI.

Eodem tempore Tarentinis, qui iam in vltima Italia sunt, bellum indictum est; quia legatis Romanorum iniuriam fecissent. Hi Pyrrhum, Epiri regem, contra Romanos auxilio poposcerunt, qui ex genere Achillis originem trahebat. Is mox ad Italiam venit, tumque primum Romani cum transmarino hoste dimicauerunt. Missus est contra eum consul P. Valerius Leuinus, qui, cum exploratores Pyrrhi cepisset, iussit eos per castra duci, ostendi omnem exercitum, tumque dimitti, vt renuntiarent. Commissa mox pugna, cum iam Pyrrhus fugeret, elephantorum auxilio vicit, quos incognitos Romani expauerunt, sed nox prœlio finem dedit. Leuinus tamen per noctem fugit. Pyrrhus

Roma-

Romanos mille octingentos cepit, eosque ſummo honore tractauit, occiſos ſepeliuit. Quos cum aduerſo vulnere & truci vultu, etiam mortuos iacere vidiſſet, tuliſſe ad cœlum manus dicitur, cum hac voce, *ſe totius orbis dominum eſſe potuiſſe, ſi tales ſibi milites contigiſſent.*

CAP. VII.

Poſtea Pyrrhus, iunctis ſibi Samniti-bus, Lucanis, Brutiisque, Romam per-rexit, omnia ferro igneque vaſtauit. Cam-paniam depopulatus eſt, atque ad Præ-neſte venit, milliario ab vrbe octauo decimo. Mox terrore exercitus, qui cum conſule ſequebatur, in Campaniam ſe re-cepit. Legati ad Pyrrhum de redimen-dis capituis miſſi, ab eo honorifice ſuſcepti ſunt, captiuos ſine pretio Romam miſit. Vnum ex legatis Romanorum, Fabricium, ſic admiratus eſt, vt, cum eum paupe-rem eſſe cognouiſſet, quarta parte regni promiſſa, ſollicitare voluerit, vt ad ſe tranſiret; contemtusque a Fabricio eſt. Quare cum Pyrrhus ingenti Romanorum ad-

admiratione teneretur, legatum miſſit, qui pacem æquis conditionibus peteret, præcipuum virum, Cineam uomine, ita vt Pyrrhus partem Italiæ, quam iam armis occupaverat, obtineret. Pax displicuit: remandatumque Pyrrho a ſenatu eſt, eum cum Romanis, niſi ex Italia receſſisſet, pacem habere non poſſe. Tum Romani iuſſerunt captivos omnes, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, quod ſe armis defendere potuiſſent, nec ante eos ad veterem ſtatum reverti, quam ſibi notorum hoſtium occiſorum ſpolia retuliſſent. Ita legatus Pyrrhi reuerſus eſt. A quo cum quæreret Pyrrhus, *qualem Romam comperiſſet*, Cineas dixit, *regum ſe patriam vidiſſe. Scilicet tales illic fere omnes, qualis vnus Pyrrhus apud Epirum & reliquam Græciam putaretur.*

CAP. VIII.

Miſſi ſunt contra Pyrrhum duces P. Sulpicius & Decius Mus, conſules. Certamine commiſſo Pyrrhus vulneratus eſt, elephanti interfecti, xx. millia cæſa hoſtium,

ſium duces dimicans victor fuit, XVIII. millia hoſtium cæcidit, quinque millia cum XVIII. elephantis cepit, LXXIII. ciuitates in fidem accepit. Tum victi Carthaginienſes pacem a Romanis petierunt: quam cum Regulus nollet niſi duriſſimis conditionibus dare, Afri auxilium a Lacedæmoniis petierunt: & duce Xantippo, qui a Lacedæmoniis miſſus fuerat, Romanorum dux Regulus victus eſt vltima pernicie. Nam duo millia tantum ex omni Romano exercitu refugerunt; quindecim millia cum imperatore Regulo capta ſunt: XXX. millia occiſa; Regulus ipſe in catenas conjectus.

CAP. XII.

M. Æmilio Paulo, Seruio Fuluio Nobiliore Coss. ambo Romani conſules ad Africam profecti ſunt cum trecentarum nauium claſſe; primum Afros nauali certamine ſuperant. Æmilius conſul CIV. naues hoſtium demerſit: XXX. cum pugnatoribus cepit: XV. millia hoſtium aut occidit, aut cepit; militem ſuum ingenti

genti

præda ditauit. Et ſubacta Africa tum fuiſſet, niſi tanta fames fuiſſet, vt diutius exſpectare exercitus non poſſet. Conſules, cum victrici claſſe redeuntes, circa Siciliam naufragium paſſi ſunt; & tanta tempeſtas fuit, vt ex quadringentis ſexaginta quatuor nauibus, octoginta ſeruari vix potuerint. Neque ullo tempore tanta maritima tempeſtas audita eſt. Romani tamen ſtatim ducentas naves reparauerunt; neque in aliquo animus his infractus fuit.

CAP. XIII.

Cn. Seruilius Cepio, & C. Sempronius Blæſus Coss. cum ducentis ſexaginta nauibus ad Africam profecti ſunt, aliquot ciuitates ceperunt: prædam ingentem reducentes, naufragium paſſi ſunt. Itaque cum continuæ calamitates Romanis diſplicerent, decreuit Senatus, ut a maritimis prœliis recederetur, & tantum ſexaginta naues ad præſidium Italiæ ſaluæ eſſent. L. Cælio Metello, C. Furio Placido Coss. Metellus

lus in Sicilia Afrorum ducem, cum CXXX. elephantis & magnis copiis venientem, superauit, XX. millia hostium cæcidit, XXVI. elephantos cepit, reliquos errantes per Numidas, quos in auxilium habebat, collegit, & Romam reduxit ingenti pompa, cum CXXX. elephantorum numerus omnia itinera compleret.

CAP. XIV.

Post hæc mala Carthaginienses Regulum ducem, quem ceperant, petierunt, vt Romam proficisceretur, & pacem a Romanis obtineret, ac permutationem captiuorum faceret. Ille Romam cum venisset, inductus in senatum, nihil quasi Romanus egit: dixitque, *se ex illa die, qua in potestatem Afrorum venisset, Romanum esse desisse.* Itaque & vxorem a complexu remouit, & Romanis suasit, ne pax cum Pœnis fieret: *illos enim fractos tot casibus, spem nullam habere: tanti non esse, ut tot millia captiuorum propter unum se, & senem, & paucos, qui ex Romanis capti fuerant, redderentur.* Itaque

que obtinuit, nam Afros pacem petentes nullus admisit: ipse Carthaginem rediit; offerentibusque Romanis, vt eum Romæ tenerent, negauit se in ea vrbe mansurum, in qua postquam Afris seruierat, dignitatem honesti ciuis habere non posset. Regressus igitur ad Africam, omnibus suppliciis exstinctus est.

CAP. XV.

P. Claudio Pulcro & C. Junio Coss. Claudius contra auspicia pugnauit, & a Carthaginiensibus victus est. Nam ex ccxx. nauibus cum xxx. fugit, nonaginta cum pugnatoribus captæ sunt; demersæ ceteræ. Alius quoque consul classem naufragio amisit: exercitum tamen saluum habuit, quia vicina litora erant.

CAP. XVI.

C. Lutatio Catulo, A. Pustumio Albino Coss. anno belli Punici xxIII. Catulo bellum contra Afros commissum est. Profectus est cum ccc. nauibus in Siciliam; Afri contra ipsum cccc. parauerunt. Nunquam in mari tantis copiis pugna-

pugnatum eſt. Lutatius Catulus nauem æger adſcendit: vulneratus enim in pugna ſuperiore fuerat. Contra Lilybæum, ciuitatem Siciliæ, pugnatum eſt ingenti virtute Romanorum. Nam LXXIII Carthaginienſium naves captæ ſunt, CXXV. demerſæ. XXXII. millia hoſtium capta, XIII. occiſa, infinitum auri argentique pondus in poteſtatem Romanorum redactum. Ex claſſe Romanorum XII. naues demerſæ, pugnatum eſt VI. idus Martias. Statim Carthaginienſes pacem petierunt, tributa eſt eis pax; captiui Romanorum, qui tenebantur á Carthaginienſibus, redditi ſunt. Etiam Carthaginienſes petierunt, vt redimi eos captiuos liceret, quos ex Afris Romani tenebant. Senatus iuſſit ſine pretio dari eos, qui in publica cuſtodia eſſent; Qui autem a priuatis tenerentur, vt pretio dominis reddito Carthaginem redirent, atque id pretium ex fiſco magis, quam a Carthaginienſibus, ſolueretur.

Q. Lu-

Q. Lutatius, A. Manlius Coss. creati, bellum Faliſcis intulerunt, quæ ciuitas Italiæ opulenta quondam fuit, quod ambo Coss. intra ſex dies, quam venerant, tranſegerunt, xv. millibus hoſtium cæſis, ceteris pace conceſſa, agro tamen ex medietate ſublato.

LIBER TERTIUS

CAP. I.

Finito igitur Punico bello, quod per XXIII. annos tractum eſt, Romani iam clariſſima gloria noti, legatos ad Ptolemæum Ægypti regem miſerunt, auxilia promittentes, quia Rex Syriæ Antiochus ei bellum intulerat. Ille gratias Romanis egit, auxilia non accepit, iam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore potentiſſimus Rex Siciliæ Hiero Romam venit ad ludos ſpectandos, & ducenta millia modiorum tritici populo dono dedit. L. Cornelio Lentulo, Fuluio

uio Flacco Coss. quibus Hiero Romam venerat, etiam contra Ligures intra Italiam bellum gestum est, & de his triumphatum. Carthaginienses tum bellum reparare tentabant: Sardinienses, qui ex conditione pacis Romanis parere debebant, ad rebellandum impellentes. Venit tamen legatio Carthaginiensium Romam, & pacem impetrauit. T. Manlio Torquato, C. Attilio Balbo Coss. de Sardis triumphatum est: & pace omnibus locis facta, Romani nullum bellum habuerunt, quod his post Romam conditam semel tantum, Numa Pompilio regnante, contigerat. L. Pustumius Albinus, Cn. Fuluius Centumalus Coss. bellum contra Jllyrios gesserunt: & multis ciuitatibus captis etiam reges in deditionem acceperunt: ac tum primum de Jllyriis triumphatum est.

CAP. II.

L. Æmilio Cos. ingentes Gallorum copiæ Alpes transierunt. Sed pro Romanis tota Italia consensit: traditumque est a Fabio historico, qui ei bello interfuit, DCCC. millia hominum parata ad id bellum fuisse. Sed res per Cos. tum prospere gesta est: XL. millia

hoſtium interfecta ſunt, & triumphus Æmilio decretus. Aliquot deinde annis poſt, contra Gallos intra Italiam pugnatum eſt, finitumque eſt bellum M. Claudio Marcello, Cn. Cornelio Scipione Coſs. Tunc Marcellus cum parua manu equitum dimicauit, & Regem Gallorum, Viridomarum nomine, manu ſua occidit. Poſtea cum collega ingentes copias Gallorum peremit, Mediolanum expugnauit, grandem prædam Romam pertulit, ac triumphans Marcellus ſpolia Galli, ſtipiti impoſita, humeris ſuis vexit. M. Minucio, P. Cornelio Coſs. Hiſtris bellum illatum eſt, quia latrocinati naues Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibebant, perdomitique ſunt omnes.

CAP. III.

Eodem anno bellum Punicum ſecundum Romanis illatum eſt per Annibalem, Carthaginenſium ducem, qui Saguntum, Hiſpaniæ ciuitatem, Romanis amicam, oppugnare adgreſſus eſt, annum agens viceſimum ætatis, copiis congregatis CL. millium peditum & XX. millium equitum. Huic Romani per legatos denuntiauerunt, vt bello

lo abstineret. Is legatis parere noluit. Romani etiam Carthaginem miserunt, vt mandaretur Annibali, ne bellum contra socios populi Romani gereret. Dura responsa a Carthaginiensibus reddita. Saguntini interea fame victi sunt; captique ab Annibale vltimis pœnis adficiuntur. Tum P. Cornelius Scipio cum exercitu in Hispaniam profectus est: Tiberius Sempronius in Siciliam: bellum Carthaginiensibus indictum est.

CAP. IV.

Annibal, relicto in Hispania fratre Asdrubale, Pyrenæum transiit; Alpes, adhuc ea parte inuias, sibi patefecit. Traditur ad Italiam LXXX. millia peditum, & XX. millia equitum; septem & XXX. elephantos adduxisse. Interea multi Ligures & Galli Annibali se iunxerunt. Sempronius Gracchus, cognito ad Italiam Annibalis aduentu e Sicilia, exercitum Ariminum traiecit. P. Cornelius Scipio Annibali primus occurrit, commisso prœlio, fugatis suis, ipse vulneratus in castra rediit. Sempronius Gracchus & ipse confligit apud Trebiam amnem. Is quoque vincitur. Annibali multi se in Ita-

lia dediderunt. Inde ad Tuſciam veniens Annibal Flaminio conſuli occurrit; ipſum Flaminium interemit: Romanorum XXV. millia cæſa ſunt; ceteri diffugerunt. Miſſus aduerſus Annibalem poſtea a Romanis Q. Fabius Maximus. Is eum, differendo pugnam, ab impetu fregit; mox inuenta occaſione vicit.

CAP. V.

Quingenteſimo & quadrageſimo anno a condita vrbe, L. Æmilius Paulus, P. Terentius Varro, contra Annibalem mittuntur, Fabioque ſuccedunt. Qui Fabius ambos Coss. monuit, vt Annibalem callidum & impatientem ducem non aliter vincerent, quam prœlium differendo. Verum cum impatientia Varronis conſulis, contradicente conſule altero, apud vicum, qui Cannæ appellatur, in Apulia pugnatum eſſet, ambo Coss. ab Annibale vincuntur. In ea pugna III. millia Afrorum pereunt, magna pars de exercitu Annibalis ſauciatur. Nullo tamen Punico bello Romani grauius accepti ſunt. Periit enim in eo Æmilius Paulus conſul: conſulares aut prætorii XX. ſenatores

tores capti aut occiſi xxx: nobiles viri ccc, militum xl. millia; equitum III. millia & quingenti. In quibus malis nemo tamen Romanorum pacis mentionem habere dignatus eſt. Serui, quod nunquam ante, manu miſſi & milites facti ſunt.

CAP. VI.

Poſt eam pugnam multæ Italiæ ciuitates, quæ Romanis paruerunt, ſe ad Annibalem transtulerunt. Annibal Romanis obtulit, vt captiuos redimerent, reſponſumque eſt a ſenatu, eos ciues non eſſe neceſſarios, qui cum armati eſſent, capi potuiſſent. Jlle omnes poſtea variis ſuppliciis interfecit, & tres modios aureorum annulorum Carthaginem miſit, quos e manibus equitum Romanorum, ſenatorum & militum detraxerat. Interea in Hiſpania, vbi frater Annibalis Asdrubal remanſerat cum magno exercitu, vt eam totam Afris ſubigeret, a duobus Scipionibus, Romanis ducibus, vincitur, perditque in pugna xxxv. millia hominum. Ex his capiuntur x millia; occiduntur xxv. Mittuntur ei a Carthaginienſibus ad repa-

randas

randas vires XII. millia peditum, IV. millia equitum, XX. elephanti.

CAp. VII.

Anno quarto poſtquam in Ialiam Annibal venit, M. Claudius Marcellus Cos. apud Nolam, ciuitatem Campaniæ, contra Annibalem bene pugnauit. Annibal multas ciuitates Romanorum per Apuliam, Calabriam, & Bruttios occupauit. Quo tempore etiam Rex Macedoniæ Philippus ad eum legatos miſit, promittens auxilia contra Romanos ſub hac conditione, vt, deletis Romanis, ipſe quoque contra Græcos ab Annibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi, & re cognita, Romani in Macedoniam M. Valerium Læuinum ire iuſſerunt: In Sardiniam T. Manlium Torquatum proconſulem. Nam etiam ea ſollicitata ab Annibale Romanos deſeruerat. Ita vno tempore quatuor locis pugnabatur: in Italia contra Annibalem; in Hiſpaniis contra fratrem eius Asdrubalem; in Macedonia contra Philippum; in Sardinia contra Sardos, & alterum Asdrubalem Carthaginienſem. Is a T. Manlio procon-

ſule

ſule, qui ad Sardiniam miſſus fuerat, viuus eſt captus, occiſa cum eo XII. millia, capti mille quingenti, & a Romanis Sardinia ſubacta. Manlius victor captiuos & Asdrubalem Romam reportauit. Interea etiam Philippus a Læuino in Macedonia vincitur, & in Hiſpania a Scipionibus Asdrubal, & Mago, tertius frater Annibalis.

CAP. VIII.

Decimo anno, poſtquam Annibal in Italiam venerat, P. Sulpicio, Cn. Fuluio Coss. Annibal usque ad quartum milliarium vrbis acceſſit; equites eius vsque ad portas. Mox conſulum metu, cum exercitu venientium, Annibal ad Campaniam ſe recepit. In Hiſpania a fratre eius Asdrubale ambo Scipiones, qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur; exercitus tamen integer manſit: caſu enim magis erant, quam virtute, decepti. Quo tempore etiam a conſule Marcello Siciliæ magna pars capta eſt, quam tenere Afri cœperant: ex nobiliſſima vrbe Syracuſana præda ingens Romam perlata eſt. Læuinus in Macedonia cum Philippo, & multis Græciæ populis, & rege Aſiæ Attalo amicitiam fecit: & ad Siciliam

pro-

profectus, Annonem quendam, Afrorum ducem, apud Agrigentum ciuitatem, cum ipſo oppido cepit, eumque Romam cum captiuis nobilibus miſit, XL. ciuitates in deditionem accepit, XXVI. expugnauit. Ita omni Sicilia recepta, Macedonia fracta, ingenti gloria Romam regreſſus eſt. Annibal in Italia Cn. Fuluium conſulem ſubito adgreſſus, cum octo millibus hominum interfecit.

CAP. IX.

Interea ad Hiſpanias, vbi occiſis duobus Scipionibus nullus Romanus dux erat, P. Cornelius Scipio mittitur, filius P. Scipionis, qui ibidem bellum geſſerat, annos natus quatuor & viginti; vir Romanorum omnium & ſua ætate, & poſteriori tempore fere primus. Is Carthaginem Hiſpaniæ capit; in qua omne aurum, & argentum, & belli adparatum Afri habebant; nobiliſſimos quoque obſides, quos ab Hiſpaniis acceperant: Magonem etiam fratrem Annibalis ibidem capit, quem Romam cum aliis mittit. Romæ ingens lætitia poſt hunc nuntium fuit. Scipio Hiſpanorum obſides parentibus reddidit. Quare omnes fere Hiſpani ad e-

um

um vno animo transierunt. Post quæ Asdrubalem, Annibalis fratrem, victum fugat, & prædam maximam capit. Interea in Italia Cos. Q. Fabius Maximus Tarentum cepit, in qua ingentes copiæ Annibalis erant. Ibi etiam ducem Annibalis Carthalonem occidit, xxv. millia captiuorum vendidit, prædam militibus dispertiuit, pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tum multæ ciuitates Romanorum, quæ ad Annibalem transierant, rursus se Fabio Maximo dediderunt.

Cap. X.

Insequenti anno Scipio in Hispania egregias res egit, & per se, & per fratrem suum L. Scipionem; lxx. ciuitates recepit. In Italia tamen male pugnatum est. Nam Claudius Marcellus Cos. ab Annibale occisus est. Tertio anno, postquam Scipio ad Hispaniam profectus est, rursus res inclutas gerit: regem Hispaniarum, magno prœlio victum, in amicitiam accepit, & primus omnium a victo obsides non poposcit. Desperans Annibal Hispanias contra Scipionem ducem diutius posse retineri, fratrem

suum

ſuum Asdrubalem in Italiam cum omnibus copiis euocauit. Is veniens eodem itinere, quo etiam Annibal venerat, a conſulibus Appio Claudio Nerone, & *M.* Liuia Salinatore, apud Senam, Piceni ciuitatem, in inſidias compoſitas incidit; ſtrenue tamen pugnans occiſus eſt, ingentes eius copiæ captæ aut interfectæ ſunt, magnum pondus auri atque argenti Romam relatum. Poſt hæc Annibal diffidere de belli cœpit euentu; Romanis ingens animus acceſſit. Itaque & ipſi euocauerunt ex Hiſpania P. Cornelium Scipionem. Is Romam cum ingenti gloria venit. Q. Cæcilio, L. Valerio Coss. omnes ciuitates, quæ in Brutiis ab Annibale tenebantur, Romanis ſe tradiderunt.

Cap. XI.

Anno XIV. poſtquam in Italiam Annibal venerat, Scipio conſul eſt factus, & in Africam miſſus. Cui viro diuinum quiddam ineſſe exiſtimabatur, adeo, vt putaretur etiam cum numinibus habere ſermonem. Is in Africa contra Annonem ducem Afrorum pugnavit, exercitum ejus interfecit; ſecundo

ſecundo prœlio caſtra cepit, cum quatuor millibus & quingentis militibus; XI. millibus occiſis. Syphacem Numidiæ Regem, qui ſe Afris coniunxerat, capit & caſtra eius inuadit. Syphax cum nobiliſſimis Numidis, & infinitis ſpoliis, Romam ab Scipione mittitur. Qua re audita, omnis fere Italia Annibalem deſerit. Ipſe a Carthaginienſibus redire in Africam iubetur, quam Scipio vaſtabat. Ita anno XVII. ab Annibale Italia liberata eſt.

CAP. XII.

Legati Carthaginienſium pacem a Scipione petierunt, ab eo ad ſenatum Romam miſſi ſunt; quadraginta & quinque diebus induciæ datæ ſunt, quousque Romam ire & regredi poſſent, & XXX. millia pondo argenti ab his accepta ſunt. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem iuſſit cum Carthaginienſibus fieri. Scipio his conditionibus dedit, *ne amplius, quam XXX. naues haberent, D. millia pondo argenti darent; captiuos & perfugas redderent.* Interim Annibale veniente ad Africam pax turbata eſt, multa hoſtilia ab Afris facta ſunt; legati tamen

men eorum, ex vrbe venientes, a Romanis capti ſunt, & iubente Scipione, dimiſſi. Annibal quoque frequentibus prœliis victus a Scipione, petit etiam ipſe pacem. Cum ventum eſſet ad colloquium, iisdem conditionibus data eſt, quibus prius; addita quingentis millibus pondo argenti C. millia librarum, propter nouam perfidiam. Carthaginienſibus conditiones diſplicuerunt, iuſſeruntque Annibalem pugnare: infertur a Scipione, & Maſiniſſa, alio rege Numidarum, qui amicitiam cum Scipione fecerat, Carthagini bellum.

CAP. XIII.

Annibal tres exploratores ad Scipionis caſtra miſit: quos captos Scipio circum duci per caſtra iuſſit, oſtendique eis totum exercitum; mox etiam prandium dari, dimittique: vt renunciarent Annibali, quæ apud Romanos vidiſſent. Interea prœlium ab vtroque duce inſtructum eſt, quale vix vlla memoria fuit, cum peritiſſimi viri copias ſuas ad bellum educerent. Scipio victor recedit, pene ipſo Annibale capto: qui primum cum multis equitibus, deinde cum

XX.

XX. poſtremo cum quatuor euaſit. Inuenta in caſtris Annibalis argenti pondo XX. millia, auri LXXX. cetera ſupellectilia copioſa. Poſt id certamen pax cum Carthaginienſibus facta eſt. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphauit, atque Africanus ex eo adpellari cœptus eſt. Finem accepit ſecundum Punicum bellum, poſt annum nonum decimum, quam cœperat.

LIBER QVARTVS.

CAP. I.

Transacto Punico bello, ſecutum eſt MACEDONICVM contra Philippum regem. Quingenteſimo & quinquageſimo primo anno ab vrbe condita T. Quintius Flaminius aduerſus Philippum regem mittitur: proſpere rem geſſit. Pax ei data eſt his legibus, *ne Græciæ ciuitatibus, quas Romani contra eum defenderant, bellum inferret: vt captiuos & transfugas redderet; quinquaginta ſolum naues haberet, reliquas Romanis daret; per annos decem quaterna millia*

pondo

pondo argenti præstaret, & obsidem daret filium suum Demetrium. T. Quintius etiam Lacedæmoniis intulit bellum; ducem eorum Nabidem vicit: &, quibus voluit conditionibus, in fidem accepit. Ingenti gloria duxit ante currum nobilissimos obsides, Demetrium Philippi filium, & Armenem Nabidis.

CAP. II.

Transacto bello Macedonico, secutum est SYRIACVM contra Antiochum regem, P. Cornelio Scipione, M. Acilio Glabrione Coss. Huic Antiocho Annibal se iunxerat; Carthaginem, patriam suam, metu, ne Romanis traderetur, relinquens. M. Acilius Glabrio in Achaia pugnauit bene: castra regis Antiochi nocturna pugna capta sunt, ipse fugatus. Philippo, quia contra Antiochum Romanis auxilio fuisset, filius Demetrius redditus est. L. Cornelio Scipione, C. Lælio Coss. Scipio Africanus fratri suo L. Cornelio Scipioni consuli legatus contra Antiochum auxilio profectus est. Annibal, qui cum Antiocho erat, nauali prælio victus est. Ipse postea Antiochus circa Magnesiam ad Sipylum, Asiæ ciuitatem, a

Cos.

Cos. Cornelio Scipione ingenti prælio fusus eſt. Auxilio fuit Romanis in ea pugna Eumenes, Attali regis frater, qui Eumeniam in Phrygia condidit. L millia peditum, III. equitum eo certamine ex parte regis occiſa ſunt. Tum rex Antiochus pacem petit, iisdem conditionibus datur a ſenatu, quanquam victo, quibus ante offerebatur; vt ex Europa & Aſia recederet, atque intra Taurum ſe contineret, X. millia talentorum, & XX. obſides præberet, Annibalem concitatorem belli dederet. Eumeni regi donatæ ſunt omnes Aſiæ ciuitates, quas Antiochus bello perdiderat, & Rhodiis, qui auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant, multæ vrbes conceſſæ ſunt. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphauit, nomen & ipſe, ad imitationem fratris, Aſiatici accepit, (quia Aſiam vicerat, ſicut frater ipſius propter Africam domitam Africanus adpellabatur.) Spurio Poſtumio Albino, Q. Martio Philippo Coſs. M. Fuluius de ÆTOLIS triumphauit. Annibal, qui victo Antiocho, ne Romanis traderetur, ad Pruſiam, Bithyniæ regem, fugerat, repetitus etiam ab eo

eſt

eſt per T. Quintium Flaminium, & cum tradendus Romanis eſſet, venenum bibit, & apud Libyſſam, in finibus Nicomedienſium ſepultus eſt.

Cap. III.

Philippo rege Macedoniæ mortuo, qui & aduerſum Romanos bellum geſſerat, & poſtea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius eius Persevs in Macedonia rebellauit, ingentibus copiis ad bellum paratis. Nam adiutores habebat Cotym Thraciæ regem; Jllyrici regem, Gentium nomine: Romanis autem in auxilium erant Eumenes Aſiæ rex, Ariathes Cappadociæ, Antiochus Syriæ, Ptolemæus Ægypti, Maſiniſſa Numidiæ. Pruſias autem Bithyniæ, quanquam ſororem Perſei vxorem haberet, vtrisque ſe æquum præbuit. Dux Romanorum P. Licinius Cos. contra eum miſſus, & a rege graui prœlio victus. Neque tamen Romani, quanquam ſuperati, regi petenti pacem præſtare voluerunt, niſi his conditionibus; *vt ſe & ſuos ſenatui & populo Rom. dederet.* Mox miſſus contra eum L. Æmilius Paulus Cos. & in Jllyricum C. Anicius

nicius prætor contra Gentium. Sed Gentius, facile vno prœlio victus, mox se dedidit. Mater ejus, & vxor, & duo filii, frater quoque eius, simul in potestatem Romanorum venerunt. Ita bello intra XXX. dies perfecto, ante cognitum est Gentium esse victum, quam cœptum bellum nunciaretur.

CAP. IV.

Cum Perseo autem Æmilius Paulus Cos. III. Non. Septembris dimicauit, vicitque eum, XX. millibus peditum eius occisis. Equitatus cum rege fugit integer. Romanorum C. milites amissi sunt: vrbes Macedoniæ omnes, quas rex tenuerat, Romanis se dediderunt. Ipse rex, cum desereretur ab amicis, venit in Pauli potestatem. Sed honorem ei Æmilius, non quasi victo, habuit: nam & volentem ad pedes sibi cadere non permisit, sed juxta se in sella collocauit. Macedonibus & Jllyriis hæ leges a Romanis datæ, *vt liberi essent & dimidium eorum tributorum præstarent, quæ regibus præstitissent:* ut adpareret populum Rom. pro æquitate magis, quam auaritia,

dimicare. Atque in conuentu finitimorum populorum Paulus hæc pronunciauit, & legationes multarum gentium, quæ ad eum venerant, magnificentiſſime conuiuio pauit, dicens: eiusdem hominis eſſe debere, & bello vincere, & convivii adparatu elegantem eſſe. Mox LXX. ciuitates Epiri, quæ rebellauerant, cepit: prædam militibus diſtribuit: Romam cum ingenti pompa rediit in naue Perſei, quæ inuſitatæ magnitudinis fuiſſe traditur, adeo vt XVI, ordines dicatur habuiſſe remorum. Triumphauit magnificentiſſime in curru aureo, cum duobus filiis, vtroque latere adſtantibus. Ducti ſunt ante currum duo regis filii, & ipſe Perſeus, XLV. annos natus. Poſt eum etiam C. Anicius de Jllyriis triumphauit. Gentius cum fratre & filiis ante currum ductus eſt. Ad hoc ſpectaculum multarum gentium reges Romam venerunt. Inter alios etiam venit Attalus, atque Eumenes, Aſiæ reges: atque Pruſias Bithyniæ. Magno honore accepti ſunt; permittente ſenatu, dona, quæ attulerant, in Capitolio poſuerunt. Pruſias etiam filium ſuum Nicomedem ſenatui commen-

mendauit. Inſequenti anno L. Memmius in Luſitania bene pugnauit: Marcellus poſtea conſul res ibidem proſpere geſſit.

CAP. V.

TERTIVM deinde BELLVM contra CARTHAGINEM ſuſcipitur, ſexcenteſimo & altero anno ab vrbe condita, L. Manlio Cenſorino, & M. Manilio Cos. anno LI. poſtquam ſecundum Punicum bellum tranſactum erat. Hi profecti Carthaginem oppugnauerunt. Contra eos Asdrubal, dux Carthaginienſium, dimicabat. Famea, dux alius, equitatui præerat Carthaginienſium. Scipio tunc, Scipionis Africani nepos, tribunus ibi militabat. Huius apud omnes ingens metus & reuerentia erat: nam & paratiſſimus ad dimicandum & conſultiſſimus habebatur. Itaque per eum multa proſpere a Cos. geſta ſunt. Nec quidquam magis vel Asdrubal, vel Famea vitabant, quam contra eam Romanorum partem committere, vbi Scipio dimicabat. Per idem tempus Maſiniſſa, rex Numidarum, per annos ſexaginta fere amicus populi Romani, anno vitæ XCVII. mortuus eſt, XLIV. filiis relictis. Scipionem

diuiſorem regni inter filios eſſe iuſſit. Cum igitur clarum Scipionis nomen eſſet, iuuenis adhuc Cos. eſt factus & contra Carthaginem miſſus. Is eam cepit ac diruit. Spolia ibi inventa, quæ variarum ciuitatum excidiis Carthago collegerat: & ornamenta vrbium ciuitatibus Siciliæ, Italiæ, Africæ reddidit, quæ ſua recognoſcebant. Ita Carthago ſeptingenteſimo anno, quam condita erat, deleta eſt. Scipio nomen, quod auus eius acceperat, meruit, ſcilicet vt propter virtutem etiam ipſe Africanus iunior vocaretur.

CAP. VI.

Interim in Macedonia quidam PSEVDOPHILIPPVS arma movit, & Romanum prætorem, P. Iuuencium, contra ſe miſſum, ad internecionem vicit. Poſt eum Q. Cæcilius Metellus dux a Romanis contra Pſeudophilippum miſſus eſt, & XXV. millibus ex militibus eius occiſis, Macedoniam recepit, ipſum etiam Pſeudophilippum in poteſtatem ſuam redegit. CORINTHIIS quoque bellum indictum eſt, nobiliſſimæ Græciæ ciuitati, propter iniuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius cepit ac diruit.

Tres

Tres igitur Romæ ſimul celeberrimi triumphi fuerunt, Africani ex Africa, ante cuius currum ductus eſt Asdrubal, Metelli ex Macedonia, cuius currum præceſſit Andriſcus, qui & Pſeudophilippus dicitur, Mummii ex Corintho, ante quem ſigna ænea, & pictæ tabulæ, & alia vrbis clariſſimæ ornamenta prælata ſunt.

CAP. VII.

Iterum in Macedonia PSEVDOPERSEVS, qui ſe Perſei filium eſſe dicebat, collectis ſeruis, rebellauit; & cum ſexdecim armatorum millia haberet, a Tremellio quæſtore ſuperatus eſt. Eodem tempore Metellus in Celtiberia apud Hiſpanos res egregias geſſit. Succeſſit ei Q. Pompeius, nec multo poſt Q. quoque Cæpio ad idem bellum miſſus eſt, quod quidam VIRIATVS contra Romanos in Luſitania gerebat. Quo metu Viriatus a ſuis interfectus eſt, cum quatuordecim annis Hiſpanias adverſum Romanos mouiſſet. Paſtor primo fuit, mox latronum dux, poſtremo tantos ad bellum populos concitauit, vt adſertor, contra Romanos, Hiſpaniæ putaretur. Cum interfectores e-

ius

ius præmium a Cæpione conſule peterent, reſponſum eſt, *nunquam Romanis placuiſſe, imperatorem a ſuis militibus interfici.*

CAP. VIII.

Q. Pompeius deinde conſul a NVMANTINIS, quæ Hiſpaniæ ciuitas fuit opulententiſſima, ſuperatus, pacem ignobilem fecit. Poſt eum C. Hoſtilius Mancinus Cos. iterum cum Numantinis pacem fecit infamem; quam populus & ſenatus juſſit infringi, atque ipſum Mancinum hoſtibus tradi, vt in illo, quem auctorem fœderis habebant, iniuriam ſoluti fœderis vindicarent. Poſt tantam igitur ignominiam, qua a Numantinis bis Romani exercitus fuerant ſubiugati, P. Scipio Africanus, ſecundo conſul factus, ad Numantiam miſſus eſt. Is primum militem vitioſum & ignavum, exercendo magis, quam puniendo, ſine aliqua acerbitate correxit. Tum multas Hiſpaniæ ciuitates partim bello cepit, partim in deditionem accepit. Poſtremo ipſam Numantiam, diu obſeſſam, fame confecit, & a ſolo euertit: reliquam prouinciam in fidem accepit. Eo tempore Attalus

Attalus rex Asiæ, frater Eumenis, mortuus est, heredemque populum Romanum reliquit. Ita imperio Romano per testamentum Asia accessit. Mox Decimus Junius Brutus de Gallæcis & Lusitanis triumphauit magna gloria, & P. Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum egit XIV. anno, postquam priorem de Africa egerat.

CAP. IX.

Motum interim in Asia bellum est ab ARISTONICO, Eumenis filio, qui ex concubina susceptus fuerat. Is Eumenes frater Attali fuerat. Aduersus eum missus est Licinius Crassus, infinita regum habens auxilia. Nam & Bithyniæ rex Nicomedes Romanos iuuit: & Mithridates Ponticus, cum quo bellum postea grauissimum fuit: & Ariarathes Cappadox, & Pylæmenes Paphlagon. Victus est tamen Crassus, & in prœlio interfectus. Caput Aristonico oblatum est: corpus Smyrnæ sepultum. Postea Perpenna consul Romanus, qui successor Crasso veniebat, audita belli fortuna, ad Asiam celerauit: & acie victum Aristonicum, apud Stratonicen ciuitatem, quo fugerat, fame

fame ad deditionem compulit. Aristonicus iussu senatus Romæ in carcere strangulatus: triumphari de eo non poterat, quia Perpenna apud Pergamum, Romam rediens, diem obierat. L. Cæcilio Metello, & T. Quinto Flaminio Cos. Carthago in Africa iussu senatus reparata est, quæ nunc manet; annis duobus & viginti, postquam a Scipione fuerat euersa. Deducti eo sunt ciues Romani.

Cap. X.

Anno DCXXVII. ab vrbe condita, C. Cassius Longinus, & Sex. Domitius Caluinus, consules, Gallis Transalpinis bellum intulerunt, & Aruernorum tunc nobilissimæ ciuitati, atque eorum regi Bituito, infinitamque multitudinem iuxta Rhodanum fluuium interfecerunt: præda ex torquibus Gallorum ingens Romam perlata est. Bituitus se Domitio dedidit, atque ab eo Romam ductus est, magnaque gloria consules ambo triumphauerunt. M. Portio Catone & Q. Martio Rege Cos. DCXXXIII. anno ab vrbe condita, Narbonam in Gallia colonia deducta est. Post a L. Metello, & Q. Mu-

cio

cio Scævola Cos. de Dalmatia triumphatum est. Ab vrbe condita anno DCXXXV. C. Cato consul Scordiscis intulit bellum, ignominioseque pugnauit. C. Cæcilio Metello & Cn. Carbone Cos. duo Metelli fratres eodem die, alterum ex Sardinia, alterum ex Thracia triumphum egerunt; nunciatumque Romæ est, Cimbros e Gallia in Italiam transisse.

CAP. XI.

P. Scipione Nasica, & L. Calpurnio Bestia Cos. IVGVRTHÆ, Numidarum regi, bellum illatum est, quod Adherbalem & Hiempsalem, Micipsæ filios, fratres suos, reges, & P. R. amicos interemisset. Missus aduersus eum Cos. Calpurnius Bestia, corruptus pecunia, pacem cum eo flagitiosissimam fecit, quæ a senatu reprobata est. Postea contra eundem, insequenti anno, Spurius Albinus Postumius profectus est. Is quoque per fratrem ignominiose contra Numidas pugnauit. Tertio missus Q. Cæcilius Metellus consul, exercitum ingenti seueritate & moderatione correctum, cum nihil in quemquam cruentum faceret, ad disci-

plinam Romanam reduxit. Jugurtham variis prœliis vicit: elephantos eius occidit, vel cepit: multas ciuitates ipsius in deditionem accepit. Et cum iam bello finem positurus esset, successum est ei a C. Mario. Is Jugurtham, & Bocchum, Maurithaniæ regem, qui auxilium Iugurthæ ferre cœperat, pariter superauit. Aliquot & ipse oppida Numidiæ cepit, belloque terminum posuit, capto Iugurtha per quæstorem suum Cornelium Syllam, ingentem virum; tradente Boccho Jugurtham, qui pro eo ante pugnauerat. A. M. Junio Syllano, collega Q. Metelli, Cimbri in Gallia, & a Minutio Rufo in Macedonia Sordisci & Triballi, & a Seruilio Cæpione in Hispania Lusitani victi sunt; & duo triumphi Iugurtha, primus per Metellum, secundus per Marium, acti sunt. Ante currum tamen Marii Jugurtha cum duobus filiis ductus est catenatus, et mox iussu consulis in carcere strangulatus.

LIBER

LIBER QVINTVS.

CAP. I.

Dum bellum in Numidia contra Jugurtham geritur, Romani consules M. Manlius, & Q. Cæpio a Cimbris & Teutonibus, & Tigurinis, & Ambronibus, quæ erant Germanorum & Gallorum gentes, victi sunt iuxta flumen Rhodanum; &, ingenti internecione attriti, etiam castra sua & magnam partem exercitus perdiderunt. Timor Romæ grandis fuit, quantus vix Annibalis tempore Punici belli, ne iterum Galli Romam redirent. Ergo Marius post victoriam Jugurthinam secundo Cos. est factus, bellumque ei contra Cimbros & Teutones decretum est. Tertio quoque ei & quarto delatus est consulatus; quia bellum Cimbricum protrahebatur. Sed quarto consulatu collegam habuit Q. Lutatium Catulum. Cum Cimbris itaque conflixit, & duobus præliis cc. milla hostium cæcidit, LXXX. millia cepit, & ducem eorum Teutobodum: propter

propter quod meritum abſens quinto Cos. eſt factus. Interea Cimbri & Teutones, quorum copia adhuc infinita erat, ad Italiam tranſierunt. Iterum a C. Mario & Q. Catulo contra eos dimicatum eſt: ſed a Catuli parte felicius. Nam prœlio, quod ſimul ambo geſſerunt, CXL. millia, aut in pugna, aut in fuga, cæſa ſunt; LX. millia capta. Romani milites ex vtroque exercitu trecenti perierunt. Tria & triginta Cimbris ſigna ſublata ſunt. Ex his exercitus XXX. & vnum. Is belli finis fuit: triumphus vtrique decretus eſt.

CAP. II.

Sex. Julio Cæſare, & L. Marcio Philippo Cos. ſexcenteſimo quinquageſimo nono anno ab vrbe condita, cum prope alia omnia bella ceſſarent, in Italia grauiſſimum bellum Picentes, Marſi, Pelignique mouerunt: qui, cum annis numeroſis iam pop. Romano obedirent, tum libertatem ſibi æquam adſerere cœperunt. Pernicioſum admodum hoc bellum fuit. P. Rutilius conſul in eo occiſus eſt, Cæpio nobilis iuuenis, & Porcius Cato, alius Cos. Duces autem ad-

uerſus

uerſus Romanos Picentibus & Marſis fuerunt, T. Vietius Hierius Aſinius, T. Herennius, A. Cluentius, a Romanis bene contra eos pugnatum eſt, a C. Mario, qui ſexies conſul fuerat, maxime tamen a L. Cornelio Sylla, qui inter alia egregia, ita Cluentium, hoſtium ducem, cum magnis copiis fudit, vt ex ſuis vnum amitteret. Quadriennio; cum graui tamen calamitate, hoc bellum tractum eſt. Quinto demum anno finem accepit per L. Cornelium Syllam conſulem, cum antea in eodem bello ipſe multa ſtrenue, ſed prætor, geſſiſſet.

CAP. III.

Anno Vrbis conditæ DCLXII. primum Romæ bellum CIVILE commotum eſt, eodem anno etiam Mithridaticum. Cauſſam bello ciuili C. Marius ſexies Cos. dedit. Nam cum Sylla conſul, contra Mithridatem geſturus bellum, qui Aſiam & Achaiam occupauerat, mitteretur; isque exercitum in Campania paulliſper teneret, vt belli ſocialis, de quo diximus, quod intra Italiam geſtum fuerat, reliquiæ tollerentur; Marius adfectauit, vt ipſe ad bellum Mithridaticum

mitteretur

mitteretur. Quare Sylla commotus, cum exercitu ad vrbem venit: ille contra Marium & Sulpicium dimicauit. Primus vrbem Romam armatus ingressus est, Sulpicium interfecit, Marium fugauit. Atque ita Cos. ordinatis in futurum annum, Cn. Octauio, & L. Cornelio Cinna, ad Asiam profectus est. Mithridates enim, qui Ponti rex erat, atque Armeniam minorem & totum Ponticum mare in circuitu cum Bosporo tenebat, primo Nicomedem, amicum populi Romani, Bithynia voluit expellere; senatuique mandauit, bellum se ei propter iniurias, quas passus fuerat, illaturum. A senatu responsum est Mithridati, si id faceret, quod & ipse bellum a Romanis pateretur. Qua ex re iratus Cappadociam statim occupauit, & ex ea Ariobarzanem, regem & amicum populi Romani, fugauit. Mox etiam Bithyniam inuasit, Paphlagoniam, pulsis ex ea regibus, amicis populi Romani, Pylæmene & Nicomede. Inde Ephesum contendit, & per omnem Asiam litteras misit, vt, vbicunque inuenti essent ciues Romani, vno die occiderentur. Interea

rea etiam Athenæ, ciuitas Achaiæ, ab Aristone Atheniensi Mithridati tradita est. Miserat enim iam ad Achaiam Mithridates Archelaum ducem suum, cum centum & viginti millibus equitum ac peditum: per quem etiam reliqua Græcia occupata est.

Cap. IV.

Sylla Archelaum apud Piræeum, non longe ab Athenis, obsedit, ipsamque vrbem cepit, postea, commisso prœlio contra Archelaum, ita eum vicit, vt ex CXX. millibus vix decem Archelao superessent, ex Syllæ exercitu XIV. tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognita LXX. millia lectissima ex Asia Archelao misit, contra quem Sylla iterum commisit. Primo prœlio viginti millia hostium interfecta sunt, filiusque Archelai Diogenes, secundo omnes Mithridatis copiæ exstinctæ sunt. Archelaus ipse triduo nudus in paludibus latuit. Hac re audita Mithridates cum Sylla de pace agere cœpit. Interim eo tempore Sylla etiam Dardanos, Scordiscos, Dalmatas, & Mœsos partim vicit, alios in fidem accepit. Sed cum legati a

rege

rege Mithridate, qui pacem petebant, venissent, non aliter daturum Sylla esse respondit, nisi rex, relictis his, quæ occupauerat, ad regnum suum rediisset. Postea tamen ad colloquium ambo venerunt, pax inter eos ordinata est, vt Sylla, ad bellum ciuile festinans, a tergo periculum non haberet.

Cap. V.

Nam dum Sylla in Achaia atque Asia Mithridatem vincit, Marius, qui fugatus erat, & Cornelius Cinna, vnus ex consulibus, bellum in Italia repararunt, & ingressi vrbem Romam, nobilissimos ex senatu & consulares viros interfecerunt; multos proscripserunt, ipsius Syllæ domo euersa filios & vxorem in fugam compulerunt, vniuersus reliquus senatus, ex vrbe fugiens, ad Syllam in Græciam venit, orans, vt patriæ subueniret. Ille in Italiam traiecit, bellum ciuile gesturus aduersus Norbanum & Scipionem Cos. Primo prælio contra Norbanum dimicauit non longe a Capua. Tum VI. millia eius cæcidit, VI. millia cepit, CXXIV. suorum amisit. Inde etiam ad Scipionem

pionem ſe conuertit, & ante prœlium ſine ſanguine in deditionem accepit. Sed cum Romæ mutati conſules eſſent, & Marius, Marii filius, ac Papirius Carbo conſulatum accepiſſent; Sylla contra Marium iuniorem dimicauit, & XV. millibus eius occiſis cccc. de ſuis perdidit. Mox etiam vrbem ingreſſus eſt. Marium, Marii filium, Præneſte perſecutus, obſedit, & ad mortem compulit. Rurſus pugnam grauiſſimam habuit contra Lamponium & Carinatem, duces partis Marianæ, ad portam Collinam. LXX. millia hoſtium in eo prœlio contra Syllam fuiſſe dicuntur, XII. millia ſe Syllæ dediderunt: ceteri in acie, in caſtris, inſatiabili ira victoris conſumti ſunt.

CAP. VI.

Cn. quoque Carbo, Cos. alter, ab Arimino ad Siciliam fugit, & ibi per Cn. Pompeium interfectus eſt: quem adoleſcentem Sylla annos vnum & XX. natum, cognita eius induſtria, exercitibus præfecerat, vt ſecundus a Sylla haberetur. Occiſo ergo Carbone Siciliam Pompeius recepit. Transgreſſus inde ad Africam, Domitium, Ma-

rianæ partis ducem, & Hierdam, regem Mauritaniæ, qui Domitio auxilium ferebat, occidit. Poſt hæc Sylla de Mithridate ingenti gloria triumphauit. Cn. etiam Pompeius (quod nulli Romanorum tributum erat) quartum & XX. annum agens, de Africa triumphauit. Hunc finem habuerunt duo bella funeſtiſſima: Italicum, quod & ſociale dictum eſt; & ciuile, quæ ambo tracta ſunt per annos decem. Conſumſerunt vltra CL. millia hominum, viros conſulares XXIV, prætorios VII. ædilitios LX, ſenatores fere CC.

LIBER SEXTVS.

CAP. I.

Marco Æmilio Lepido, Q. Catulo conſulibus, cum Sylla rempublicam compoſuiſſet, bella noua exarſerunt: vnum in Hiſpania: aliud in Macedonia: tertium in Pamphilia & Cilicia; quartum, in Dalmatia

tia. Nam SERTORIVS, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam ceterorum, qui interemti erant, ad bellum commouit Hispanias. Missi sunt contra eum duces Q. Cæcilius Metellus, filius eius, qui Iugurtham regem vicit; & L. Domitius prætor: a Sertorii duce Hirtuleio Domitius occisus est. Metellus vario successu contra Sertorium dimicauit. Postea, cum impar pugnæ solus putaretur, Cn. Pompeius ad Hispanias missus est. Ita duobus ducibus aduersis Sertorius fortuna varia sæpe pugnauit. Octavo demum anno a suis occisus est, & finis ei bello datus per Cn. Pompeium adolescentem, & Q. Metellum pium: atque omnes prope Hispaniæ in ditionem populi Rom. redactæ sunt.

CAP. II.

Ad Macedoniam missus est Appius Claudius post consulatum: leuia prœlia habuit contra varias gentes, quæ Rhodopam prouinciam incolebant, atque ibi morbo mortuus est. Missus ei successor C. Scribonius Curio post consulatum: is Dardanos vicit, & vsque ad Danubium penetrauit; trium-

phumque meruit, & intra triennium finem bello dedit.

CAP. III.

Ad Ciliciam & Pamphyliam missus est P. Seruilius proconsule, vir strenuus. Is Ciliciam subegit, Lyciæ vrbes clarissimas oppugnauit, & cepit, in his Phaselidem, Olympum, Corycum Ciliciæ. Isauros quoque adgressus, in deditionem redegit, atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum in Tauro iter fecit. Reuertens triumphum accepit, & nomen *Isaurici* meruit.

CAP. IV.

Ad Illyricum missus est Cn. Cosconius pro consule, multam partem Dalmatiæ subegit, Salonas cepit, &, composito bello, Romam post biennium rediit. Iisdem temporibu consul M. Æmilius Lepidus, Catuli collega, bellum ciuile voluit commouere, intra tamen vnam æstatem motus eius oppressus est. Ita vno tempore multi simul triumphi fuerunt, Metelli ex Hispania, Pompeii secundus ex Hispania, Curionis ex Macedonia, Seruilii ex Isauria.

CAP.

CAP. V.

Anno Vrbis conditæ DCLXXVI. L. Licinio Lucullo, & M. Aurelio Cotta Coss. mortuus eſt Nicomedes rex Bithyniæ, & teſtamento populum Romanum fecit heredem. Mithridates, pace rupta, Bithyniam & Aſiam rurſus voluit inuadere. Aduerſus eum ambo conſules miſſi variam habuere fortunam. Cotta apud Chalcedonem victus ab eo acie, etiam intra oppidum coactus eſt, & obſeſſus. Sed cum ſe inde Mithridates Cyzicum tranſtuliſſet, vt Cyzico capta totam Aſiam inuaderet, Lucullus ei alter conſul occurrit, ac dum Mithridates in obſidione Cyzici commoratur, ipſe eum a tergo obſedit, fameque conſumſit, & prœliis vicit. Poſtremo Byzantium (quæ nunc Conſtantinopolis eſt) fugauit, nauali quoque prœlio duces eius Lucullus oppreſſit. Ita vna hieme & æſtate a Lucullo centum fere millia regis exſtincta ſunt.

CAP. VI.

Anno vrbis Romæ DCLXXIIX. Macedoniam prouinciam M. Licinius Lucullus accepit, conſobrinus eius, qui contra Mithri-

thridatem bellum gerebat. Et in Italia nouum bellum ſubito commotum eſt. Septuaginta enim quatuor gladiatores, ducibus Spartaco, Crixo & Oenomao, effracto Capuæ ludo, effugerunt, & per Italiam vagantes, pene non leuius bellum in ea, quam Annibal, mouerunt. Nam multis ducibus, & duobus ſimul Romanorum conſulibus victis, ſexaginta fere millium armatorum exercitum congregauerunt, victique ſunt in Apulia a M. Licinio Craſſo proconſule; & poſt multas calamitates Italiæ, tertio anno, bello huic finis impoſitus.

Cap. VII.

Sexcenteſimo octogeſimo primo vrbis conditæ anno, P. Cornelio Lentulo, & Cn. Aufidio Oreſte Coss. duo tantum grauia bella in imperio Romano erant, Mithridaticum & Macedonicum. Hæc duo Luculli agebant, L. Lucullus, & M. Lucullus. L. ergo Lucullus poſt pugnam Cyzicenam, qua vicerat Mithridatem, & naualem, qua duces eius oppreſſerat, perſecutus eſt eum, &, recepta Paphlagonia atque Bithynia, etiam regnnm eius inuaſit, Sinopen & Amiſum

miſum, ciuitates Ponti nobiliſſimas, cepit. Secundo prœlio apud Cabira ciuitatem, quo ingentes copias ex omni regno adduxerat Mithridates, cum xxx. millia lectiſſima regis a quinque Romanorum millibus vaſtata eſſent, Mithridates fugatus, & caſtra eius direpta. Armenia quoque minor, quam tenuerat, eidem ſublata eſt. Suſceptus tamen eſt Mithridates poſt fugam a Tigrane Armeniæ rege, qui tum ingenti gloria imperabat: Perſas enim ſæpe vicerat, Meſopotamiam occupauerat, & Syriam, & Phœnices partem. Ergo Lucullus, repetens hoſtem fugatum, etiam regnum Tigranis, qui Armeniis imperabat, ingreſſus eſt. Tigranocerta, ciuitatem Armeniæ nobiliſſimam, cepit, ipſum regem cum ſexcentis millibus clibanariorum & centum millibus ſagittariorum & armatorum venientem, XVIII. millia militum habens ita vicit, vt magnam partem Armeniorum deleuerit. Inde Niſibin profectus, eam quoque ciuitatem cum regis fratre cepit. Sed hi, quos in Ponto Lucullus reliquerat, cum exercitus parte, vt regiones victas etiam Romanorum tuerentur,

rentur, negligenter ſe & auare agentes, occaſionem iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt, atque ita bellum renouatum eſt. Lucullo paranti, capta Niſibi, contra Perſas expeditionem, ſucceſſor eſt miſſus,

Cap. VIII.

Alter Lucullus, qui Macedoniam adminiſtrabat, Beſſis primus Romanorum intulit bellum, atque eos ingenti prœlio in Æmo monte ſuperauit. Oppidum Vſcudamam, quod Beſſi habitabant, eodem die, quo adgreſſus eſt, vicit, Cabylen cepit; vsque ad Danubium penetrauit. Inde multas ſupra Pontum poſitas ciuitates adgreſſus eſt. Illic Apolloniam euertit; Calatim, Parthenopolim, Thomas, Hiſtrum, Burziaonem cepit, belloque confecto Romam rediit, ambo tamen triumphauerunt; Lucullus, qui contra Mithridatem pugnauerat, maiori gloria, cum tantorum regnorum victor rediſſet.

Cap. IX.

Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod, recedente Lucullo, rex collectis auxiliis reparauerat, bellum

CRETICVM ortum eſt. Ad id miſſus Cæcilius Metellus ingentibus prœliis intra triennium omnem prouinciam cepit, adpellatusque eſt *Creticus*, atque ex inſula triumphauit. Quo tempore Lybia quoque Romano imperio per teſtamentum Apionis, qui rex eius fuerat, acceſſit, in qua inclutæ ciuitates erant, Berenice, Ptolemais, & Cyrene.

CAP. X.

Dum hæc geruntur, PIRATÆ omnia maria infeſtabant, ita vt nauigatio Romanis, toto orbe victoribus, ſola tuta non eſſet. Quare id bellum Cn. Pompeio decretum eſt; quod intra paucos menſes, ingenti felicitate & celeritate, confecit. Mox ei delatum bellum etiam contra regem Mithridatem & Tigranem, quo ſuſcepto Mithridatem in Armenia minore nocturno prœlio vicit, caſtra diripuit, quadraginta millibus eius occiſis; viginti tantum de exercitu ſuo perdidit, & duos centuriones. Mithridates cum vxore fugit, & duobus comitibus. Neque multo poſt, cum in ſuos ſæuiret, Pharnacis filii ſui apud milites ſeditione, ad mortem coactus venenum hauſit. Hunc finem habuit Mithri-

Mithridates. Periit autem apud Bosphorum, vir ingentis induſtriæ conſiliique: regnauit annis ſexaginta, vixit ſeptuaginta duobus; contra Romanos bellum habuit annis quadraginta.

Cap. XI.

Tigrani deinde Pompeius bellum intulit. Ille ſe dedidit, in caſtra Pompeii ſextodecimo milliario ab Artaxata venit, ac diadema ſuum, cum procubuiſſet ad genua Pompeii, in manibus eius collocauit, quod ei Pompeius repoſuit, honorificeque eum habitum regni tamen parte multauit & grandi pecunia. Ademta eſt ei Syria, Phœnice, Sophene, ſex millia præterea talentorum argenti, quæ populo Rom. daret, quia bellum ſine cauſſa Romanis commouiſſet. Pompeius mox etiam Albanis bellum intulit, & eorum regem Oroden ter vicit. Poſtremo per epiſtolas & munera rogatus veniam ei ac pacem dedit. Iberiæ quoque regem Artacen vicit acie, & in deditionem accepit; Armeniam minorem Deiotaro, Galatiæ regi, donauit, quia ſocius belli Mithridatici fuerat; Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam reddidit,

dit, Ariſtarchum Colchis regem impoſuit. Mox Ituraeos & Arabas vicit, & cum veniſſet in Syriam, Seleuciam, vicinam Antiochiae ciuitatem, libertate donauit, quod regem Tigranem non recepiſſet. Antiochenſibus obſides reddidit, aliquantum agrorum Daphnenſibus dedit, quo lucus ibi ſpatioſior fieret, delectatus amoenitate loci & aquarum abundantia. Inde ad Iudaeam transgreſſus, Hieroſolymam, caput gentis, tertio menſe cepit, duodecim millibus Iudaeorum occiſis, ceteris in fidem acceptis. His geſtis in Aſiam ſe recepit, & finem antiquiſſimo bello dedit.

CAP. XII.

M. Tullio Cicerone oratore, & C. Antonio Cos. anno ab vrbe condita DCLXXXIX. L. Sergius Catilina, nobiliſſimi generis vir, ſed ingenii prauiſſimi, ad delendam patriam coniurauit cum quibusdam claris quidem ſed audacibus viris. A Cicerone vrbe expulſus eſt, ſocii eius deprehenſi, in carcere ſtrangulati ſunt, ab Antonio altero conſule Catilina ipſe proelio victus eſt & interfectus.

CAP.

CAP. XIII.

Sexcentesimo nonagesimo anno ab vrbe condita D. Junio Silano & L. Murena Cos. Metellus de Creta triumphauit; Pompeius de bello piratico & Mithridatico. Nulla vnquam pompa triumphi similior fuit. Ducti sunt ante eius currum filii Mithridatis, filius Tigranis, & Aristobulus rex Iudaeorum, praelata ingens pecunia, auri atque argenti pondus infinitum. Hoc tempore nullum per orbem terrarum graue bellum erat.

CAP. XIV.

Anno vrbis conditae DCXCIII. C. Julius Caesar, qui postea imperauit, cum L. Bibulo consul est factus. Decreta est ei Gallia, & Jllyricum, cum legionibus decem. Is primo vicit Heluetios, qui nunc Sequani adpellantur. Deinde vincendo per bella grauissima vsque ad Oceanum Britanicum processit. Domuit autem annis nouem fere omnem Galliam, quae inter Alpes, flumen Rhodanum, Rhenum & Oceanum est, circuitu patet ad bis tricies centena millia passuum. Britannis mox bellum intulit, quibus ante eum, ne nomen quidem Romanorum

cognitum

cognitum erat: & eos quoque victos, obsidibus acceptis stipendiarios fecit. Galliæ autem tributi nomine annuum imperauit sestertium quadringenties: Germanosque trans Rhenum adgressus immanissimis prœliis vicit. inter tot successus ter male pugnauit; apud Aruernos semel præsens, & absens in Germania bis: nam legati eius duo, Titurius & Auruncuteius, per insidias cæsi sunt.

Cap. XV.

Circa eadem tempora, anno vrbis conditæ DCXCVII, M. Licinius Crassus, collega Cn. Pompeii Magni in consulatu secundo, contra Parthos missus est. Et cum circa Carras contra omina & auspicia dimicasset, a Surena, Orodis regis duce, victus, ad postremum interfectus est cum filio, clarissimo & præstantissimo iuuene. Reliquiæ exercitus per C. Cassium quæstorem seruatæ sunt: qui singulari animo perditas res & tanta virtute restituit, vt Persas, rediens, trans Euphratem crebris prœliis vinceret.

CAP. XVI.

Hinc iam bellum ciuile successit exsecrandum & lacrymabile; quo præter calamitates, quæ in prœliis acciderunt, etiam Romani nominis fortuna mutata est. Cæsar enim, rediens e Gallia victor, cœpit poscere alterum consulatum: atque cum sine dubietate aliqui deferrent, contradictum est a Marcello Cos. a Bibulo, a Pompeio, a Catone, iussusque dimissis exercitibus ad vrbem redire. Propter quam iniuriam ab Arimino, vbi milites congregatos habebat, aduersum patriam cum exercitu venit. Consules cum Pompeio, senatusque omnis, atque vniuersa nobilitas ex vrbe fugit, & in Græciam transiuit; apud Epirum, Macedoniam, Achaiam, Pompeio duce, contra Cæsarem bellum parauit. Cæsar vacuam vrbem ingressus, dictatorem se fecit. Inde Hispanias petiit. ibi Pompeii exercitus validissimos & fortissimos cum tribus ducibus, L. Afranio, M. Petreio, M. Varrone, superauit. Inde regressus, in Græciam transiit, aduersum Pompeium dimicauit. Primo prœlio victus & fugatus: euasit tamen, quia no-

cte interueniente Pompeius ſequi noluit: dixitque Cæſar, *nec Pompeium ſcire vincere, & illo tantum die ſe potuiſſe ſuperari.* Deinde in Theſſalia apud Palæopharſalum, productis vtrinque ingentibus copiis, dimicauerunt. Pompeii acies habuit XL. millia peditum, equitum, in ſiniſtro cornu XII. millia, in dextro quingentos: Præterea totius Orientis auxilia, totamque nobilitatem, innumeros ſenatores, prætorios, conſulares, & qui magnorum iam populorum victores fuiſſent. Cæſar in acie ſua habuit peditum non integra XXX. millia, equites mille. Nunquam adhuc Romanæ copiæ in vnum, neque maiores, neque melioribus ducibus, convenerant, totum terrarum orbem facile ſubacturæ, ſi contra barbaros ducerentur. Pugnatum tamen eſt ingenti contentione, victusque ad poſtremum Pompeius, & caſtra eius direpta ſunt. Ipſe fugatus, Alexandriam petiit, vt a rege Ægypti, cui tutor a ſenatu datus fuerat propter iuuenilem eius ætatem, acciperet auxilia: qui, fortunam magis quam amicitiam ſecutus, occidit Pompeium, caput eius & annulum Cæ-

ſari

sari misit. Quo conspecto Cæsar etiam lacrymas fudisse dicitur, tanti viri intuens caput, & generi quondam sui.

Cap. XVII.

Mox Cæsar Alexandriam venit; ipsi quoque Ptolemæus parare voluit insidias; qua de caussa regi bellum illatum est. Victus in Nilo periit, inuentumque est corpus eius cum lorica aurea. Cæsar Alexandria potitus regnum Cleopatræ dedit, Ptolemæi sorori, cum qua consuetudinem stupri habuerat. Rediens inde Cæsar Pharnacem, Mithridatis Magni filium, qui Pompeio in auxilium apud Thessaliam fuerat, rebellantem in Ponto, & multas populi Romani prouincias occupantem, vicit acie, postea ad mortem coegit.

Cap. XVIII.

Inde Romam regressus, tertio se consulem fecit cum M. Æmilio Lepido, qui ei dictatori magister equitum ante annum fuerat. Inde in Africam profectus est, vbi infinita nobilitas cum Iuba, Mauritaniæ rege, bellum reparauerat. Duces autem Romani erant P. Cornelius Scipio, ex genere

anti-

antiquiſſimo Scipionis Africani, hic etiam ſocer Pompeii fuerat) M. Petreius, Q. Varro, M. Porcius Cato, L. Cornelius Fauſtus, Syllæ dictatoris filius. Commiſſo prœlio poſt multas dimicationes victor fuit Cæſar. Cato, Scipio, Petreius, Iuba, ipſi ſe occiderunt, Fauſtus, Syllæ quondam dictatoris filius, Pompeii gener, a Cæſare interfectus eſt.

CAP. XIX.

Poſt annum Cæſar Romam regreſſus quarto ſe conſulem fecit, & ſtatim ad Hiſpanias eſt profectus, vbi Pompeii filii, Cneus & Sextus, ingens bellum reparauerant. Multa prœlia fuerunt; vltimum apud Mundam ciuitatem, in quo adeo Cæſar pene victus eſt, vt, fugientibus ſuis, ſe voluerit occidere, ne poſt tantam rei militaris gloriam, in poteſtatem adoleſcentium natus annos ſex & quinquaginta, veniret. Denique reparatis ſuis vicit, & Pompeii filius maior occiſus eſt, minor fugit.

CAP. XX.

Inde Cæſar bellis ciuilibus toto orbe compoſitis Romam rediit, agere inſolentius

cœpit, & contra consuetudinem Romanæ libertatis. Cum ergo & honores ex sua voluntate præstaret, qui a populo antea deferebantur, nec senatui ad se venienti adsurgeret, aliaque regia ac pene tyrannica faceret, coniuratum est in eum a LX. vel amplius senatoribus equitibusque Romanis. Præcipui fuerunt inter coniuratos duo Bruti, ex eius genere Bruti, qui primus Romæ consul fuerat & reges expulerat, C. Cassius & Seruilius Casca. Ergo Cæsar, cum senatus die inter ceteros venisset ad curiam, XXIII vulneribus confossus est.

LIBER SEPTIMVS.

CAP. I.

Anno Vrbis septingentesimo fere ac nono, interfecto Cæsare bella ciuilia reparata sunt. Percussoribus enim Cæsaris senatus fauebat. Antonius consul, partium Cæsaris, ciuili bello opprimere eos conabatur. Ergo, turbata republica, multa Antonius

tonius ſcelera committens, a ſenatu hoſtis iudicatus eſt. Miſſi ad eum perſequendum duo Cos. Panſa & Hirtius, & Octauianus adoleſcens, annos X. & VIII. natus, ſororis Cæſaris nepos, quem ille teſtamento heredem reliquerat, & nomen ſuum ferre iuſſerat. Hic eſt, qui poſtea Auguſtus eſt dictus & rerum potitus. Quare profecti contra Antonium tres duces vicerunt eum. Euenit tamen, vt victores Cos. ambo morerentur. Quare tres exercitus vni Cæſari paruerunt. Fugatus Antonius, amiſſo exercitu, confugit ad Lepidum, qui Cæſari magiſter equitum fuerat, & tum copias militum grandes habebat, a quo ſuſceptus eſt. Mox, Lepido operam dante, Cæſar cum Antonio pacem fecit, & quaſi vindicaturus patris ſui mortem, a quo per teſtamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus eſt, extorſitque, vt ſibi xx. anno conſulatus daretur. Senatum proſcripſit, cum Antonio & Lepido, & rempublicam armis tenere cœpit. Per hos etiam Cicero orator occiſus eſt, multique alii nobiles.

CAP. II.

Interea Brutus, Caſſius, interfectores Cæſaris, ingens bellum mouerunt, erant enim per Macedoniam & Orientem multi exercitus, quos occupauerunt. Profecti igitur contra eos Cæſar Octauianus Auguſtus & M. Antonius, (remanſerat enim ad defendendam Italiam Lepidus,) apud Philippos Macedoniæ vrbem, contra eos pugnauerunt. Primo prœlio victi ſunt Antonius & Cæſar, periit tamen dux nobilitatis Caſſius, ſecundo Brutus, & infinita nobilitas, quæ cum illis bellum geſſerat. Ac ſic inter eos diuiſa eſt res publica, vt Auguſtus Hiſpanias, Gallias, Italiam teneret, Antonius Aſiam, Pontum, Orientem. Sed intra Italiam L. Antonius Cos. bellum ciuile commouit, frater eius, qui cum Cæſare contra Brutum & Caſſium dimicauerat. Is apud Peruſiam, Tuſciæ ciuitatem, victus & captus eſt, neque tamen occiſus.

CAP. III.

Interim a Sex. Pompeio Cn. Pompeii Magni filio, ingens bellum in Sicilia commotum eſt, his, qui ſuperfuerant ex partibus

bus Bruti Caſſiique, ad eum confluentibus. Bellatum per Cæſarem Auguſtum Octauianum, & M. Antonium adverſus Sex. Pompeium: pax poſtremo conuenit. Eo tempore M. Agrippa in Aquitania rem proſpere geſſit, & L. Ventidius Baſſus irrumpentes in Syriam Perſas tribus prœliis vicit. Pacorum, regis Orodes filium, interfecit eo ipſo die, quo olim Orodes, Perſarum rex, per ducem Surenam, Craſſum occiderat. Hic primus de Parthis iuſtiſſimum triumphum Romæ egit. Interim Pompeius pacem rupit, & nauali prœlio victus, fugiens ad Aſiam, interfectus eſt.

Cap. IV.

Antonius, qui Aſiam & Orientem tenebat, repudiata ſorore Cæſaris Auguſti Octauiani, Cleopatram, reginam Ægypti, duxit vxorem. Contra Perſas ipſe etiam pugnauit: primis eos prœliis vicit: regrediens tamen fame & peſtilentia laborauit. Et cum inſtarent Parthi fugienti, ipſis pro victoria ceſſit. Hic quoque ingens bellum ciuile commouit, cogente vxore Cleopatra, regina Ægypti, cum cupiditate muliebri op-

tat

tat etiam in vrbe regnare. Victus est ab Augusto nauali pugna clara & illustri apud Actium, qui locus in Epiro est; ex qua fugit in Ægyptum: & desperatis rebus, cum omnes ad Augustum transirent, ipse se interemit: Cleopatra sibi aspidem admisit, & veneno eius exstincta est. Ægyptus per Octauianum Augustum imperio Romano adjecta est, præpositusque ei Cn. Cornelius Gallus. Hunc primum Ægyptus Romanum iudicem habuit. Ita bellis toto orbe confectis, OCTAVIANVS AVGVSTVS Romam redit, XII. anno, quam Cos. fuerat. Ex eo rempub. per quadraginta & quatuor annos solus obtinuit. Ante enim XII. annis cum Antonino & Lepido eam tenuerat. Ita ab initio principatus eius vsque ad finem LVI. anni fuere.

CAP. V.

Obiit autem LXXVI. anno, morte communi, in oppido Campaniæ Atella. Romæ in campo Martio sepultus est, vir, qui non immerito ex maxima parte deo similis est putatus. Neque enim facile vllus eo aut in bello felicior fuit, aut in pace moderatior.

XLIV. annis, quibus ſolus geſſit imperium, ciuiliſſime vixit, in cunctos liberaliſſimus, in amicos fidiſſimus, quos tantis euexit honoribus, vt pene æquaret faſtigio ſuo. Nullo tempore res Romana magis floruit. Nam, exceptis ciuilibus bellis, in quibus inuictus fuit, Romano adiecit imperio Ægyptum, Cantabriam, Dalmatiam, ſæpe ante victam, ſed penitus tunc ſubactam; Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Rhætiam, Vindelicos, & Salaſſos in Alpibus; omnes Ponti maritimas ciuitates; in his nobiliſſimas Bosporum & Panticapæon. Vicit autem prœliis Dacos; Germanorum ingentes copias cæcidit; ipſos quoque trans Albim fluuium ſubmouit, qui in barbarico ſolo longe vltra Rhenum eſt. Hoc tamen bellum per Druſum priuignum ſuum adminiſtrauit; ſicut per Tiberium, priuignum alterum, Pannonicum. Quo bello CCCC. millia captiuorum ex Germania tranſtulit, & ſupra ripam Rheni in Gallia collocauit. Armeniam a Parthis recepit: obſides, quod nulli contigit antea, Perſæ ei dederunt: reddiderunt etiam ſigna Romana, quæ Craſſo victo ademerant. Scy-

thæ

thæ & Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat, munera & legatos ad eum miſerunt. Galatia quoque ſub hoc prouincia facta eſt, cum antea regnum fuiſſet, primusque eam M. Lollius pro prætore adminiſtrauit. Tanto autem amore etiam apud barbaros fuit, vt reges, populi Romani amici, in honorem eius conderent ciuitates, quas Cæſareas nominarent, ſicut in Mauritania a rege Iuba: & in Palæſtina, quæ nunc vrbs eſt clariſſima. Multi autem reges ex regnis ſuis venerunt, vt ei obſequerentur, & habitu Romano, togati ſcilicet, ad vehiculum vel equum ipſius cucurrerunt. Moriens diuus adpellatus eſt. Rempublicam beatiſſimam Tiberio ſucceſſori reliquit, qui priuignus ei, mox gener, poſtremo adoptione filius fuerat.

Cap. VI.

TIBERIVS ingenti ſocordia imperium geſſit, graui crudelitate, ſceleſta auaritia, turpi libidine. Nam nusquam ipſe pugnauit: bella per legatos ſuos geſſit: quosdam reges, per blanditias ad ſe euocatos, nunquam remiſit: in his Archelaum Cappado-

cem

cem, cuius etiam regnum in prouinciæ formam redegit, & maximam ciuitatem adpellari ex nomine ſuo iuſſit, quæ Cæſarea dicitur, cum Mazaca antea vocaretur. Hic tertio & viceſimo imperii anno, ætatis ſeptuageſimo octauo, ingenti omnium gaudio mortuus eſt in Campania.

CAP. VII.

Succeſſit ei CAIVS CÆSAR, cognomento CALIGVLA, Druſi priuigni Auguſti & ipſius Tiberii nepos: ſceleratiſſimus ac funeſtiſſimus, & qui etiam Tiberii dedecora purgauerit. Bellum contra Germanos ſuſcepit; & ingreſſus Batauiam, nihil ſtrenue fecit. Stupra ſororibus intulit: ex vna etiam natam filiam cognouit. Cum aduerſum cunctos ingenti auaritia, libidine, crudelitate ſæuiret, interfectus in palatio eſt, anno ætatis ſuæ XXIX. imperii III. menſe X. dieque IIX.

CAP. VIII.

Poſt hunc CLAVDIVS fuit; patruus Caligulæ, Druſi, qui apud Mogontiacum monumentum habet, filius: cuius & Caligula nepos erat. Hic medie imperauit, multa ge-

rens

rens tranquille atque moderate, quædam crudeliter atque inſulſe. Britanniæ bellum intulit, quam nullus Romanorum poſt Caium Cæſarem attigerat, eaque deuicta per Cn. Sentium, & A. Plautium, illuſtres & nobiles viros, triumphum celebrem egit. quasdam inſulas etiam vltra Britaniam in Oceano poſitas Romano imperio addidit, quæ adpellantur Orcades, filioque ſuo Britannici nomen impoſuit. Tam ciuilis autem erga quosdam amicos exſtitit, vt etiam Plautium, nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, triumphantem ipſe proſequeretur, &, conſcendente eo Capitolium, læuus incederet. Is vixit annos IV. & LX. imperauit XIV. poſt mortem conſecratus eſt, diuusque adpellatus.

CAP. IX.

Succeſſit huic NERO, Caligulæ auunculo ſuo ſimillimus, qui imperium Romanum & deformauit & diminuit, inuſitatæ luxuriæ, ſumtuumque, vt qui exemplo Caii Caligulæ calidis & frigidis ſe lauaret vnguentis; retibus aureis piſcaretur, quæ blat-

teis

teis funibus extrahebat. Infinitam partem ſenatus interfecit, bonis omnibus hoſtis fuit. Ad poſtremum ſe tanto dedecore proſtituit, vt ſaltaret & cantaret in ſcena, citharœdico habitu vel tragico. Parricidia multa commiſit, fratre, vxore, matre interfectis. Vrbem Romam incendit, vt ſpectaculi eius imaginem cerneret, quali olim Troia capta arſerat. In re militari nihil omnino auſus Brittanniam pene amiſit. Nam duo ſub hoc nobiliſſima oppida capta illic atque euerſa ſunt. Armeniam Parthi ſuſtulerunt, legiones que Romanas ſub iugum miſerunt. Duæ tamen prouinciæ ſub eo factæ ſunt, Pontus Polemoniacus, concedente rege Polemone, & alpes Cottiæ, Cottio rege defuncto. Propter hæc Romanæ vrbi exſecrabilis ab omnibus ſimul deſtitutus, & a ſenatu hoſtis iudicatus, cum quæreretur ad pœnam, (quæ pœna erat talis, vt nudus per publicum ductus furca capiti eius inſerta, virgis vsque ad mortem cæderetur, atque ita præcipitaretur de ſaxo) e palatio fugit, & in ſuburbano ſe liberti ſui, quod inter Salariam & Nomentanam viam ad quartum

vrbis

vrbis milliarium, interfecit. Ædificauit Romæ thermas, quæ ante Neronianæ dictæ; nunc Alexandrinæ adpellantur. Obiit tricesimo & altero ætatis anno, imperii quarto decimo, atque in eo omnis familia Augusti consumta est.

CAP. X.

Huic Seruius GALBA successit, antiquissimæ nobilitatis senator, cum septuagesimum & tertium annum ageret ætatis, ab Hispanis & Gallis imperator electus; mox ab vniuerso exercitu libenter acceptus. Nam priuata eius vita insignis fuerat militaribus & ciuilibus rebus; sæpe consul, sæpe proconsule, frequenter dux in grauissimis bellis. Huius breue imperium fuit, & quod bona haberet exordia, nisi ad seueritatem propensior videretur. Insidiis tamen Othonis occisus est, imperii mense septimo; iugulatus in foro Romæ, sepultusque in hortis suis, qui sunt Aurelia via non longe ab vrbe Roma.

CAP. XI.

OTHO, occiso Galba, inuasit imperium, paterno genere nobilior quam materno, neu-

neutro tamen obſcuro. In priuata vita mollis at Neronis familiaris; in imperio documentum ſui non potuit oſtendere. Nam cum iisdem temporibus, quibus Otho Galbam occiderat, etiam Vitellius factus eſſet a Germanicianis exercitibus imperator, bello contra eum ſuſcepto, cum apud Bebriacum in Italia leui prœlio victus eſſet, ingentes tamen copias ad bellum haberet, ſponte ſemetipſum occidit: petentibus militibus, ne tam cito de belli deſperaret euentu, cum tanti ſe non eſſe dixiſſet, vt propter eum ciuile bellum commoueretur, voluntaria morte obiit, triceſimo octauo ætatis anno, nonageſimo & quinto imperii die.

CAP. XII.

Dein VITELIVS imperio potitus eſt, ortus familia honorata magis quam nobili. Nam pater eius, non admodum clare natus, tres tamen ordinarios geſſerat conſulatus. Hic cum multo dedecore imperauit, & graui ſæuitia notabilis, præcipue ingluuie & voracitate; quippe cum de die ſæpe quarto, vel quinto ferebatur epulatus. Notiſſima certe cœna memoriæ mandata eſt,

quam

quam ei Vitellius frater exhibuit; in qua super ceteros sumtus duo millia piscium, septem auium millia adposita traduntur. Hic cum Neroni similis esse vellet, atque id adeo præ se ferret, vt etiam reliquias Neronis, quæ humiliter sepultæ fuerant, honoraret; a Vespasiani ducibus occisus est, interfecto prius Sabino, Vespasiani imperatoris fratre, quem cum Capitolio incendit. Interfectus autem, & magno dedecore tractus per vrbem Romam publice, nudus, erecta coma & capite, subiecto ad mentum gladio, stercore in vultum & pectus ab omnibus obuiis adpetitus, postremo iugulatus, & in Tiberim deiectus, etiam communi caruit sepultura. Periit autem ætatis anno septimo & quinquagesimo, imperii mense VIII. & die vno.

CAP. XIII.

Vespasianus huic successit, factus apud Palæstinam imperator: princeps obscure quidem natus, sed op[illegible]is comparandus, priuata vita illustris, vt qui a Claudio in Germaniam, deinde in Britanniam missus, tricies & bis cum hoste conflixerit; quas

validissimas

validiſſimas gentes, XX. oppida, inſulam Ve-ctam, Britanniæ proximam, imperio Romano adiecerit. Romæ ſe in imperio moderatiſſime geſſit: pecuniæ auidior fuit, ita tamen, vt eam nulli iniuſte auferret: quam cum omni diligentiæ prouiſione colligeret, tamen ſtudioſiſſime largiebatur, præcipue indigentibus, nec facile ante eum cuiusquam principis vel maior eſt liberalitas comperta vel iuſtior. Placidiſſimæ bonitatis erat, ut qui maieſtatis quoque contra ſe reos non facile puniret vltra exſilii pœnam. Sub hoc Iudæa Romano acceſſit imperio; & Hieroſolyma, quæ fuit vrbs clariſſima Palæſtinæ. Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, quæ liberæ ante hoc tempus fuerant; item Thraciam, Ciliciam, Commagenen, quæ ſub regibus amicis erant, in prouinciarum formam redegit. Offenſarum & inimicitiarum immemor fuit. Conuicia a cauſſidicis & philoſophis in ſe dicta leniter tulit: diligens tamen coercitor diſciplinæ militaris. Hic cum Tito filio de Hieroſolymis triumphauit. Per hæc cum ſenatui & populo, poſtremo cunctis, amabilis ac

iucundus

iucundus eſſet, profluuio ventris exſtinctus eſt in villa propria, circa Scabinos, annum ætatis agens ſexageſimum nonum, imperii nonum, & diem ſeptimum, atque inter diuos relatus eſt. Genituram filiorum ita cognitam habuit, vt, cum multæ contra eum coniurationes fierent, quas patefactas ingenti diſſimulatione contemſit, in ſenatu dixerit, *aut filios ſibi ſucceſſuros, aut neminem.*

Cap. XIV.

Huic TITVS filius ſucceſſit, qui & ipſe Veſpaſianus eſt dictus, vir omnium virtutum genere mirabilis, adeo, vt *amor & deliciæ humani generis* diceretur. Facundiſſimus, bellicoſiſſimus, moderatiſſimus. Cauſſas latine egit; poemata & tragœdias græce compoſuit. In oppugnatione Hieroſolymorum ſub patre militans, XII. propugnatores, XII. ſagittarum ictibus confixit. Romæ tantæ ciuilitatis in imperio fuit, vt nullum omnino puniret; conuictos aduerſum ſeſe coniurationis ita dimiſerit, vt in eadem familiaritate, qua antea, habuerit. Facilitatis tantæ fuit & liberalitatis, vt nulli quidquam negaret, & cum reprehenderetur,

refpondit, *nullum triftem debere ab Imperatore difcedere*, præter ea, cum quadam die in cœna recordatus fuiflet, nihil fe illo die cuiquam præftitiffe, dixit: *amici, hodie diem perdidi.* Hic Romæ Amphitheatrum ædificauit & quinque millia ferarum in dedicatione eius occidit. Per hæc inufitato fauore dilectus, morbo periit in ea, qua pater, villa, poft biennium, menfes octo, dies XX. quam Imperator erat factus, ætatis anno altero & quadragefimo. Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, vt omnes tanquam in propria doluerint orbitate. Senatus, obitu ipfius circa vefperam nuntiato, nocte irrupit in curiam, & tantas ei mortuo laudes gratiasque congeffit, quantas ne viuo vnquam egerat, nec præfenti. Inter diuos relatus eft.

CAP. XV.

DOMITIANVS mox accepit imperium, frater ipfius iunior; Neroni, aut Caligulæ aut Tiberio fimilior, quam patri vel fratri fuo. Primis tamen annis moderatus in imperio fuit; mox ad ingentia vitia progreffus, libidinis, iracundiæ, crudelitatis, aua-

ritiæ, tantum in ſe odium concitauit, vt merita & patris & fratris aboleret. Interfecit nobiliſſimos ex ſenatu: dominum ſe & deum primus adpellari iuſſit: nullam ſibi niſi auream & argenteam ſtatuam in Capitolio poni paſſus eſt: conſobrinos ſuos interfecit: ſuperbia quoque in eo exſecrabilis fuit. Expeditiones quatuor habuit: vnam aduerſus Sarmatas; alteram aduerſus Cattos, duas aduerſum Dacos. De Dacis Cattisque duplicem triumphum egit: de Sarmatis ſolam lauream vſurpauit. Multas tamen calamitates iisdem bellis paſſus eſt. Nam in Sarmatia legio eius cum duce interfecta, & a Dacis Ap. Sabinus conſularis, & Cornelius Fuſcus, præfectus prætorio, cum magnis exercitibus occiſi ſunt. Romæ quoque multa opera fecit: in his Capitolium, forum tranſitorium, odeum, porticus, Iſeum, Serapeum, ac ſtadium. Verum cum ob ſcelera vniuerſis exoſus eſſe cœpiſſet, interfectus eſt ſuorum coniuratione in palatio anno ætatis XLV. imperii quinto decimo. Funus eius ingenti dedecore per veſpillones exportatum & ignobiliter eſt ſepultum.

LIBER OCTAVVS.

CAP. I.

Anno octingentesimo & quinquagesimo ab vrbe condita, Vetere & Valente consulibus, respublica ad prosperrimum statum rediit, bonis principibus ingenti felicitate commissa. Domitiano enim, exitiali tyranno, NERVA successit: vir in priuata moderatus & strenuus; nobilitatis mediæ, qui senex admodum, operam dante Petronio secundo, præfecto prætorio; item Parthenio, interfectore Domitiani, Imperator factus, æquissimum se & ciuilissimum præbuit. Reip. diuina prouisione consuluit, Traianum adoptando. Mortuus est Romæ post annum & quatuor menses imperii sui, ac dies octo: ætatis septuagesimo & altero anno; atque inter diuos relatus est.

CAP. II.

Successit ei VLPIVS TRAIANVS CRINITVS, natus Italicæ in Hispania, fami-

lia non antiqua magis quam clara; nam pater eius primum Cos. fuit; Imperator autem apud Agrippinam in Galliis factus est. Remp. ita administrauit, vt omnibus principibus merito præferatur. Inusitatæ ciuilitatis & fortitudinis fuit. Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diffudit: vrbes trans Rhenum in Germania reparauit. Daciam, Decibalo victo, subegit, prouincia trans Danubium facta in his agris, quos nunc Taiphali habent, & Victophali & Theruingi. Ea prouincia decies centena millia in circuitu tenet. Armeniam, quam occupauerant Parthi, recepit, Parthamasite occiso, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Iberorum regem, & Sauromatarum, & Bosporanorum, & Arabum, & Osdroenorum, & Colchorum, in fidem accepit. Carduenos, Marcomedos occupauit: & Anthemusium, magnam Persidis regionem, Seleuciam & Ctesiphontem, Babylonem & Edessios vicit ac tenuit: vsque ad Indiæ fines & mare rubrum accessit, atque ibi tres prouincias fecit

cit, Armeniam, Aſſyriam Meſopotamiam, cum his gentibus, quæ Madenam attingunt. Arabiam poſtea in prouinciæ formam redegit, in mari rubro claſſem inſtituit, vt per eam Indiæ fines vaſtaret. Gloriam tamen militarem ciuilitate & moderatione ſuperauit, Romæ & per prouincias æqualem ſe omnibus exhibens, amicos ſalutandi cauſſa frequentans, vel ægrotantes; vel, cum feſtos dies habuiſſent, conuiuia cum iisdem indiſcreta viciſſim habens, ſæpe in vehiculis eorum ſedens, nullum ſenatorum lædens, nihil iniuſtum ad augendum fiscum agens, liberalis in cunctos, publice priuatimque ditans omnes, & honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognouiſſet, orbem terrarum ædificans, multas immunitates ciuitatibus tribuens: nihil non tranquillum & placidum agens, adeo, vt omni eius ætate vnus ſenator damnatus ſit; atque is tamen per ſenatum, ignorante Traiano. Ob hoc per orbem terrarum deo proximus, nihil non venerationis meruit & viuus & mortuus. Inter alia dicta hoc ipſius fertur egregium: amicis enim culpantibus, quod

nimis

nimis circa omnes communis esset, respondit, *Talem se imperatorem esse priuatis, quales esse sibi imperatores priuatus optasset.* Post ingentem igitur gloriam, belli domique quæsitam, e Perside rediens, apud Seleuciam Isauriæ profluuio ventris exstinctus est. Obiit autem ætatis anno LXIII. mense nono, & die quarto, imperii anno XIX. mense VI. die XV. Inter diuos relatus est, solusque omnium intra vrbem sepultus. Ossa ejus collocata in vrna aurea in foro, quod ædificauit, sub columna sita sunt, cuius altitudo CXLIV. pedes habet. Huius tantum memoriæ delatum est, vt vsque ad nostram ætatem non aliter in senatu principibus acclametur, nisi FELICIOR AVGVSTO, MELIOR TRAIANO. Adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, vt vel adsentantibus, vel vere laudantibus occasionem magnificentissimi præstet exempli.

CAP. III.

Defuncto Traiano, ÆLIVS ADRIANVS creatus est princeps; sine aliqua quidem voluntate Traiani, sed operam dante Plotina Traiani vxore, nam eum Traianus, quan-

quanquam consobrinæ filium, viuens noluerat adoptare. Natus & ipse Italicæ in Hispania; qui Traiani gloriæ inuidens statim prouincias tres reliquit, quas Traianus addiderat; & de Assyria, Mesopotamia, & Armenia reuocauit exercitus, ac finem imperii esse voluit Euphratem. Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, ne multi ciues Romani barbaris traderentur; propterea quod Traianus, victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat; ad agros & vrbes colendas. Daciæ enim, diuturno bello Decibali, res fuerant exhaustæ. Pacem tamen omni tempore imperii sui habuit, semel tantum per Præsidem dimicauit, orbem Romanum circumiuit, & multa ædificauit. Facundissimus Latino sermone, Græco eruditissimus fuit, non magnam clementiæ gloriam habuit; diligentissimus tamen circa ærarium & militum disciplinam. Obiit in Campania, maior sexagenario, imperii anno XXI. mense X. die XXIX. Senatus ei tribuere noluit diuinos honores, tamen cum successor ipsius Titus Aurelius Fuluius Antoninus

toninus hoc vehementer exigeret, & vniuersi senatores palam resisterent, tandem obtinuit.

Cap. IV.

Ergo Adriano successit T. ANTONINVS FVLVIVS BOIONIVS, idem etiam PIVS nominatus; genere claro, sed non admodum vetere; vir insignis, & qui merito Numæ Pompilio conferatur, ita vt Romulo Traianus æquetur. Vixit ingenti honestate priuatus; maiori in imperio, nulli acerbus, cunctis benignus, in re militari moderata gloria, defendere magis prouincias quam amplificare studens, viros æquissimos ad administrandam rempublicam quærens, bonis honorem habens, improbos sine aliqua acerbitate detestans, regibus amicis venerabilis non minus quam terribilis, adeo vt barbarorum plurimæ nationes, depositis armis, ad eum controuersias suas litesque deferrent, sententiæque eius parerent. Hic, ante imperium ditissimus, opes quidem omnes suas stipendiis militum & circa amicos liberalitatibus minuit; verum ærarium opulentum reliquit. PIVS propter clementiam dictus est, obiit apud Lorium, villam

villam suam, milliario ab vrbe XII. vitæ anno LXXIII. imperii XXIII. atque inter diuos relatus est & merito consecratus.

Cap. V.

Post hunc imperauit MARCVS ANTONINVS VERVS, haud dubie nobilissimus, quippe cum eius origo paterna a Numa Pompilio, materna a Salentino rege penderet, & cum eo L. ANNIVS ANTONINVS VERVS, tumque primum Romana respublica duobus, æquo iure imperium administrantibus, paruit, cum vsque ad eos singulos semper habuisset Augustos. Hi & genere inter se coniuncti fuerunt & adfinitate, nam Verus Annius Antoninus M. Antonini filiam in matrimonium habuit, M. autem Antoninus gener Antonini Pii fuit per vxorem Galeriam Faustinam iuniorem consobrinam suam. Hi bellum contra Parthos gesserunt, qui post victoriam Traiani tum primum rebellauerant. Verus Antoninus ad id profectus est, qui, Antiochiæ & circa Armeniam agens, multa per duces & ingentia patrauit, Seleuciam, Assyriæ vrbem nobilissimam, cum quadraginta millibus

libus hominum, cepit, Parthicum triumphum reuexit, cum fratre eodemque socero triumphauit. Obiit tamen in Venetia, cum a Concordia ciuitate Altinum proficisceretur, & cum fratre in vehiculo sederet, subito sanguine ictus, casu morbi, quem Graeci ἀπόπληξιν vocant. Vir ingenii parum ciuilis; reuerentia tamen fratris nihil vnquam atrox ausus. Cum obiisset vndecimo imperii anno, inter deos relatus est.

CAP. VI.

Post eum MARCVS ANTONINVS solus rempub. tenuit; quem mirari facilius quis quam laudare possit. Principio vitae tranquillissimus, adeo, vt ex infantia quoque vultum nec ex gaudio nec ab mœrore mutaret. Philosophiae deditus Stoicae, ipse etiam non solum vitae moribus, sed etiam eruditione philosophus, tantae admirationis adhuc iuuenis, vt eum successorem parauerit Adrianus relinquere, adoptato tamen Antonino Pio, generum esse ei idcirco voluerit, vt hoc ordine ad imperium perueniret. Institutus est ad philosophiam per Appollonium Calcedonium; ad scientiam litterarum

Graecarum

Græcarum per Sextum Chæronenſem Plutarchi nepotem. Latinas autem litteras eum Fronto, orator nobiliſſimns, docuit. Hic cum omnibus Romæ æquo iure egit, ad nullam inſolentiam elatus imperii faſtigio, liberalitatis promtiſſimæ, prouincias ingenti benignitate & moderatione tractauit. Contra Germanos eo principe res feliciter geſtæ ſunt. Bellum ipſe vnum geſſit Marcomannicum; ſed quantum nulla memoria fuit, adeo, vt Punicis conferatur. nam eo grauius eſt factum, quod vniuerſi exercitus Romani perierant, ſub hoc enim tantus caſus peſtilentiæ fuit, vt poſt victoriam Perſicam, Romæ ac per Italiam prouinciasque, maxima hominum pars, militum omnes fere copiæ, languore defecerint. Ingenti ergo labore & moderatione, cum apud Carnuntum iugi triennio perſeueraſſet, bellum Marcomannicum confecit; quod dum Quadi, Vandali, Sarmatæ, Sueui, atque omnis barbaria commouerat: multa hominum millia interfecit, ac, Pannoniis ſeruitio liberatis, Romæ rurſus cum Commodo Antonino, filio ſuo, quem iam Cæſarem fecerat, triumphauit.

phauit. Ad huius belli ſumtum, cum, ærario exhauſto, largitiones nullas haberet, neque indicere prouincialibus aut ſenatui aliquid vellet; inſtrumentum regii cultus, facta in foro diui Traiani ſectione, diſtraxit: vaſa aurea, pocula cryſtallina & murrhina, vxoriam ac ſuam ſericam ac auream veſtem, multa ornamenta gemmarum; ac per duos continuos menſes venditio habita eſt, multumque auri redactum. Poſt victoriam tamen emtoribus pretia reſtituit, qui reddere comparata voluerunt: moleſtus nulli fuit, qui maluit ſemel emta retinere. Hic permiſit viris clarioribus, vt conuiuia eodem cultu, quo ipſe, & miniſtris ſimilibus, exhiberent. In editione munerum poſt victoriam adeo magnificus fuit, vt centum ſimul leones exhibuiſſe tradatur.

CAP. VII.

Cum igitur fortunatam rempublicam & virtute & manſuetudine reddidiſſet, obiit XVIII. imperii anno, vitæ LXI. & omnibus certatim adnitentibus, inter diuos relatus eſt. Huius ſucceſſor L. ANTONINVS COMMODVS nihil paternum habuit; niſi

quod

quod contra Germanos feliciter & ipſe pugnauit. Septembrem menſem ad nomen ſuum transferre conatus eſt. vt Commodus diceretur. Sed luxuria & obſcenitate deprauatus, gladiatoriis armis ſæpiſſime in ludo, deinceps etiam in Amphitheatro, cum huiusmodi hominibus ſæpe dimicauit. Obiit morte ſubita adeo, vt ſtrangulatus vel veneno interfectus putaretur: cum annis XII. poſt patrem & IIX. menſibus imperaſſet; tanta exſecratione omnium, vt hoſtis humani generis etiam mortuus iudicaretur.

CAP. VIII.

Huic ſucceſſit PERTINAX, grandæuus iam, & qui ſeptuagenariam attigiſſet ætatem, præfecturam vrbis tum agens, ex S.C. imperare iuſſus. Octogeſimo imperii die, prætorianorum militum ſeditione, & Juliani ſcelere, occiſus eſt.

CAP. IX.

Poſt eum SALVIVS IVLIANVS rempub. inuaſit, vir nobilis & iure peritiſſimus; nepos Saluii Iuliani, qui ſub diuo Adriano *perpetuum* compoſuit *edictum*. Victus a Seuero apud Muluium pontem, interfectus

in

in palatio. vixit menſibus ſeptem, poſtquam cœperat imperare.

Cap. X.

Hinc imperii ſummam adminiſtrationem Septimvs Severvs accepit, oriundus ex Africa, prouincia Tripolitana, oppido Lepti. Solus omni memoria & ante & poſtea ex Africa imperator fuit. Hic primum fisci aduocatus, mox militaris tribunus, per multa deinde ac varia officia atque honores usque ad adminiſtrationem totius reipub. peruenit. Pertinacem ſe adpellari voluit, in honorem eius Pertinacis, qui a Iuliano fuerat occiſus. Parcus admodum fuit, natura ſæuus; bella multa & feliciter geſſit. Peſcennium Nigrum, qui in Ægypto & Syria rebellauerat, apud Cyzicum interfecit. Parthos vicit, Arabas eo vsque ſuperauit, vt etiam prouinciam ibi faceret. Idcirco Parthicus & Arabicus dictus eſt. Multa toto Romano orbe reparauit. Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace ſocius fuerat Juliano, Cæſarem ſe in Gallia fecit, victusque apud Lugdunum eſt & interfectus. Seuerus autem præter bellicam

gloriam

gloriam, etiam ciuilibus ſtudiis clarus fuit & litteris doctus, philoſophiæ ſcientiam ad plenum adeptus. Nouiſſimum bellum in Britannia habuit, vtque receptas prouincias omni ſecuritate muniret, vallum per XXII. millia paſſuum a mari ad mare deduxit. Deceſſit Eboraci admodum ſenex, imperii anno ſexto decimo, menſe tertio, & diuus adpellatus eſt. nam filios duos ſucceſſores reliquit, Baſſianum & Getam, ſed Baſſiano Antonini nomen a ſenatu voluit imponi. itaque dictus eſt M. Aurelius Antoninus Baſſianus, patrique ſucceſſit. nam Geta hoſtis publicus iudicatus confeſtim periit.

CAP. XI.

MARCVS igitur AVRELIVS ANTONINVS BASSIANVS, idemque CARACALLA, morum fere paternorum fuit; paulo aſperior, & minax. Opus Romæ egregium fecit, lauacra, quæ thermæ Antoninianæ adpellantur; nihil præterea memorabile. Impatientis libidinis; vt qui nouercam ſuam Iuliam vxorem duxerit. Defunctus eſt in Osdroene apud Edeſſam, moliens aduerſum Parthos expeditionem, anno imperii VI.

menſe

menſe II. vix egreſſus ætatis XLIII. annum, funere publico elatus eſt.

CAP. XII.

OPILIVS deinde MACRINVS, qui præfectus prætorio erat, cum filio DIADVMENO facti imperatores, nihil memorabile ex temporis breuitate, geſſerunt. Nam imperium eorum duorum menſium, & vnius anni fuit. Seditione militari ambo pariter occiſi ſunt.

CAP. XIII.

Creatus eſt poſt hos M. AVRELIVS ANTONINVS. Hic Antonini Caracallæ filius putabatur: ſacerdos autem Heliogabali templi erat. Is cum Romam ingenti & militum & ſenatus exſpectatione veniſſet, probris ſe omnibus contaminauit. Impudiciſſime & obſceniſſime vixit, biennioque poſt & IIX. menſibus tumultu interfectus eſt militari, & cum eo mater Semia Syra.

CAP. XIV.

Succeſſit huic AVRELIVS ALEXANDER; ab exercitu Cæſar, a ſenatu Auguſtus nominatus, iuuenis admodum, ſuſceptoque aduerſus Perſas bello, Xerxem eorum regem glorioſiſſime vicit. Militarem diſciplinam

ſeueriſſime

ſeueriſſime rexit; quasdam tumultuantes legiones integras exauctoravit. Adſeſſorem habuit, vel ſcriniorum magiſtrum, Vlpianum, iuris conditorem. Romæ quoque fauorabilis fuit. Periit in Gallia, militari tumultu, tertio decimo imperii anno, & die IIX. in matrem ſuam Mammæam vnice pius.

LIBER NONVS.

Cap. I.

Poſt hunc Maximinvs ex corpore militari primus ad imperium acceſſit ſola militum voluntate, cum nulla ſenatus interceſſiſſet auctoritas, neque ipſe ſenator eſſet. Is, bello aduerſus Germanos feliciter geſto, cum a militibus eſſet imperator adpellatus, a Pupieno Aquileia occiſus eſt, deſerentibus eum militibus ſuis, cum filio adhuc puero, cum quo imperauerat triennio & paucis diebus.

Cap. II.

Poſtea tres ſimul Auguſti fuerunt, Pvpienvs; Balbinvs, & Gordianvs· duo

ſuperiores obſcuriſſimo genere, Gordianus, nobili, quippe cuius pater ſenior Gordianus, conſenſu militum, cum proconſulatum Africæ gereret, Maximino imperante, princeps fuiſſet electus. Itaque cum Romam veniſſent Balbinus & Pupienus, in palatio interfecti ſunt; ſoli Gordiano imperium reſeruatum. Gordianus admodum puer, cum Tranquillinam Romæ duxiſſet vxorem, Ianum geminum aperuit, & ad Orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui iam moliebantur erumpere, quod quidem feliciter geſſit, prœliisque ingentibus Perſas adflixit. Rediens haud longe a Romanis finibus interfectus eſt fraude Philippi, qui poſt eum imperauit. Miles ei tumulum viceſimo milliario a Circeſſo, quod caſtrum nunc Romanorum eſt, Euphrati imminens, ædificauit; reliquias Romam reuexit; ipſum diuum adpellauit.

Cap. III.

Philippi duo, filius ac pater, Gordiano occiſo, imperium inuaſerunt, atque exercitu incolumi reducto, ad Italiam e Syria profecti ſunt. His imperantibus mille-

ſimus

ſimus annus Romæ vrbis ingenti ludorum adparatu ſpectaculorumque celebratus eſt. Ambo deinde ab exercitu interfecti ſunt, ſenior Philippus Veronæ, Romæ iunior. Annis quinque imperauerunt, inter diuos tamen relati ſunt.

Cap. IV.

Poſt hos Decivs e Pannonia inferiore Budaliæ natus, imperium ſumſit. Bellum ciuile, quod in Gallia motum fuerat, oppreſſit, filium ſuum Cæſarem fecit, Romæ lauacrum ædificauit. Cum biennio ipſe & filius eius imperaſſent, vterque in ſolo barbarico interfecti ſunt, & inter diuos relati.

Cap. V.

Mox imperatores creati ſunt Gallvs Hostilianvs, & Galli filius Volvsianvs. Sub his Æmilianus in Mœſia res nouas molitus eſt, ad quem opprimendum cum ambo profecti eſſent, Interamnæ interfecti ſunt, nondum completo biennio. Nihil omnino clarum geſſerunt. Sola peſtilentia, & morbis, atque ægritudinibus notus eorum principatus fuit. Æmilianvs obſcuriſſime na-

tus, obſcurius imperauit, ac tertio menſe exſtinctus eſt.

CAP. VI.

Hinc LICINIVS VALERIANVS, in Rhætia & Norico agens, ab exercitu imperator, & mox Auguſtus eſt factus. GALLIENVS quoque Romæ a ſenatu Cæſar eſt adpellatus. Horum imperium Romano nomini pernicioſum & pene exitiabile fuit, vel infelicitate principum vel ignauia. Germani Rauennam vsque venerunt. Valerianus, in Meſopotamia bellum gerens, a Sapore Perſarum rege ſuperatus eſt, mox etiam captus, apud Pharthos ignobili ſeruitute conſenuit. Gallienus, cum adoleſcens factus eſſet Auguſtus, imperium primum feliciter, mox commode, ad vltimum pernicioſe geſſit. Nam iuuenis in Gallia & Illyrico multa ſtrenue fecit, occiſo apud Murſam Ingenio, qui purpuram ſumſerat, & Trebelliano. Diu placidus & quietus, mox in omnem laſciuiam diſſolutus, tenendæ reipublicæ habenas probroſa ignauia & deſperatione laxauit. Alamanni, vaſtatis Galliis, in Italiam irrupe- runt. Dacia, quæ a Traiano vltra Danu-

bium

bium fuerat adiecta, amissa est. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia, vastata per Gothos. Pannonia a Sarmatis Quadisque populata est. Germani vsque ad Hispanias penetrauerunt, & ciuitatem nobilem Tarraconem expugnauerunt. Parthi, Mesopotamia occupata, Syriam sibi cœperunt vindicare.

CAP. VII.

Tum, iam desperatis rebus, & deleto pene imperio Romano, Postumius in Gallia, obscurissime natus, purpuram sumsit, & per annos decem ita imperauit, vt consumtas pene prouincias ingenti virtute & moderatione reparauerit: qui seditione militum interfectus est, quod Mogontiacum, quia aduersum eum rebellauerat, Lolliano res nouas moliente, diripiendam militibus tradere noluisset. Post eum Marius, vilissimus opifex, purpuram accepit, & secundo die interfectus est. Victorinus postea Galliarum accepit imperium, vir strenuissimus. Sed cum nimiæ libidinis esset, & matrimonia aliena corrumperet, Agrippinæ occisus est, actuario quodam machinante dolum

lum, imperii ſui anno ſecundo. Huic ſucceſſit Tetricus ſenator, qui, Aquitaniam honore præſidis adminiſtrans, abſens, a militibus imperator electus eſt, & apud Burdegalam purpuram ſumſit: ſeditiones multas militum pertulit. Sed dum hæc in Gallia geruntur, in Oriente per Odenatum Perſæ victi ſunt: defenſa Syria, recepta Meſopotamia, vsque ad Cteſiphontem Odenatus penetrauit. Ita, Gallieno rempublicam deſerente, Romanum imperium in Occidente per Poſtumium, per Odenatum in Oriente ſeruatum eſt.

CAP. VIII.

Gallienus interea, fraude Aureoli ducis ſui, Mediolani cum fratre Valeriano occiſus eſt, imperii anno nono: CLAVDIVSque ei ſucceſſit, a militibus electus, a ſenatu adpellatus Auguſtus. Hic Gothos, Illyricum Macedoniamque vaſtantes, ingenti prœlio vicit. Parcus vir ac modeſtus, & iuſti tenax, & reipublicæ gerendæ idoneus: qui tamen intra imperii biennium morbo interiit, & diuus adpellatus eſt. Senatus ingenti eum honore decorauit, ſcilicet vt in

curia

curia clypeus ipſi aureus, item in Capitolio ſtatua aurea, poneretur. QVINTILLVS poſt eum, Claudii frater conſenſu militum imperator electus eſt, vir vnicæ moderationis & ciuilitatis, aequandus fratri vel præponendus. Conſenſu ſenatus adpellatus Auguſtus, ſeptimo decimo die imperii occiſus eſt.

Cap. IX.

Poſt eum AVRELIANVS ſuſcepit imperium, Daca Ripenſi oriundus; vir in bello potens, animi tamen immodici, & ad crudelitatem propenſioris, quique Gothos ſtrenuiſſime vicit. Romanam ditionem ad fines priſtinos varia bellorum felicitate reuocauit. Superauit in Gallia Tetricum, apud Catalaunos; ipſo Tetrico prodente exercitum ſuum, cuius adſiduas ſeditiones ferre non poterat. Quin etiam per litteras occultas Aurelianum ita fuerat deprecatus, vt inter alia verſu Virgiliano vteretur:

Eripe me his inuicte malis.

Zenobiam quoque, quæ, occiſo Odenato marito, Orientem tenebat, haud longe ab Antiochia ſine graui prœlio cepit. Ingreſſusque

que Romam, nobilem triumphum, quaſi receptor Orientis Occidentisque, egit, currum præcedentibus Tetrico & Zenobia, qui quidem Tetricus corrector Lucaniæ poſtea fuit, ac priuatus diutiſſime vixit. Zenobia autem poſteros, qui adhuc manent, Romæ reliquit. Hoc imperante etiam monetarii in vrbe rebellauerunt, vitiatis pecuniis & Feliciſſimo rationali interfecto: quos Aurelianus victos vltima crudelitate compeſcuit, plurimos nobiles capite damnauit, ſæuus & ſanguinarius magis in quibusdam, quam in vllo amabilis imperator. trux omni tempore, etiam filii ſororis interfector, diſciplinæ tamen militaris, & morum diſſolutorum magna ex parte corrector. Vrbem Romam muris firmioribus cinxit, templum Soli ædificavit, in quo infinitum auri gemmarumque pondus conſtituit. Prouinciam Daciam, quam Traianus vltra Danubium fecerat, intermiſit, vaſtato omni Illyrico, & Mœſia, deſperans eam poſſe retineri, abductosque Romanos ex vrbibus & agris Daciæ in media Mœſia collocauit, & eſt in dextera Danubio in mare fluenti, cum an-

tea fuerit in læua. Occiditur ſerui ſui fraude, qui ad quosdam militares viros, amicos ipſius, nomina pertulit adnotata falſo, manum eius imitatus, tanquam Aurelianus ipſos pararet occidere. Itaque vt præueniretur, ab iisdem interfectus eſt in itineris medio, quod inter Conſtantinopolim & Heracleam eſt ſtratæ veteris, locus Cœnophrurium adpellatur. Mors tamen eius inulta non fuit. Meruit quoque inter diuos referri. Imperauit annos quinque, menſes VI.

CAP. X.

TACITVS poſt hunc ſuſcepit imperium, vir egregie moratus & reipublicæ gerendæ idoneus. Nihil tamen clarum potuit oſtendere, intra ſextum menſem imperii morte præuentus. FLORIANVS, qui Tacito ſucceſſerat, duobus menſibus, & diebus XX, in imperio fuit; neque quidquam dignum memoria egit.

CAP. XI.

Poſt hunc PROBVS, vir illuſtris gloria militari, ad adminiſtrationem reipublicæ acceſſit. Gallias a barbaris occupatas ingenti prœliorum felicitate reſtituit. Quosdam

dam imperium uſurpare conatos, ſcilicet Saturnium in Oriente, Proculum & Bonoſum Agrippinæ, certaminibus oppreſſit. Vineas Gallos & Pannonios habere permiſit. Opere militari Almum montem apud Mœſiam ſuperiorem vineis conſeuit, & prouincialibus colendas dedit. Hic, cum bella innumera geſſiſſet, pace parta dixit, breui milites neceſſarios non futuros. Vir acer, ſtrenuus, iuſtus, & qui Aurelianum æquaret gloria militari, morum autem ciuilitate ſuperaret. interfectus eſt tamen Syrmii, tumultu militari, in turri ferrata. Imperauit annos VI. menſes quatuor.

Cap. XII.

Poſt hunc Carvs eſt factus Auguſtus, Narbonæ natus in Gallia, qui confeſtim Carinum & Numerianum filios, Cæſares fecit, cum quibus regnauit duobus annis. Sed dum bellum aduerſum Sarmatas gerit, nunciato Perſarum tumultu ad Orientem profectus, res contra Perſas nobiles geſſit, ipſos prœlio fudit. Cochen & Cteſiphontem, vrbes nobiliſſimas, cepit. Et cum caſtra ſupra Tigridem haberet, ictu diuini fulminis

periit.

periit. NVMERIANVS quoque filius eius, quem ſecum ad Perſas duxerat, adoleſcens egregiæ indolis, cum oculorum dolore correptus lecticula veheretur, impulſore Apro, qui ſocer eius erat, per inſidias occiſus eſt, & cum dolo occultaretur ipſius mors, quousque Aper inuadere poſſet imperium, fœtore cadaueris prodita eſt. Milites enim, qui eum ſequebantur, fœtore commoti, diductis lecticulæ palliis, poſt aliquot dies mortem eius notam habere potuerunt. Interea CARINVS, quem Cæſarem in Parthos proficiſcens Carus in Illyrico, Gallia, Italia reliquerat, omnibus ſe ſceleribus coinquinauit, plurimos innoxios fictis criminibus occidit, matrimonia nobilia corrupit. Condiſcipulis quoque, qui eum in auditorio vel leui fatigatione taxauerant, pernicioſus fuit. Ob quæ omnibus inuiſus, non multo poſt pœnas dedit.

CAP. XIIII.

Nam de Perſide victa exercitus rediens, cum Carum Auguſtum fulmine, Numerianum Cæſarem inſidiis perdidiſſet, DIOCLETIANVM imperatorem creauit, Dal-

matia

matia oriundum, virum obſcuriſſime natum, adeo, vt a plerisque ſcribæ filius, a nonnullis Anulini ſenatoris libertinus fuiſſe credatur. Is prima militum concione iurauit, Numerianum nullo ſuo dolo interfectum, & cum iuxta eum Aper, qui Numeriano inſidias fecerat, conſtitiſſet, in conſpectu exercitus, manu Diocletiani, gladio percuſſus eſt. Poſtea Carinum omnium odio & deteſtatione viuentem, apud Margum ingenti prœlio vicit, proditum ab exercitu ſuo, quem fortiorem habebat; certe deſertum, inter Viminacium atque Aureum montem. Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultum ruſticani in Gallia concitaſſent, & factioni ſuæ Bagaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum & Ælianum; ad ſubigendos eos Maximianum Herculium Cæſarem miſit, qui leuibus prœliis agreſtes domuit, & pacem Galliæ reformauit. Per hæc tempora etiam Carauſius, qui, viliſſime natus, in ſtrenuæ militiæ ordine famam egregiam fuerat conſecutus, cum apud Boniam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepiſſet, quod Franci &

&

& Saxones infeſtabant, multis barbaris ſæpe captis, nec præda integra aut prouincialibus reddita aut imperatoribus miſſa; cum ſuſpicio eſſe cœpiſſet, conſulto ab eo admitti barbaros, vt tranſeuntes cum præda exciperet, atque hac ſe occaſione ditaret; a Maximiano iuſſus occidi, purpuram ſumſit, & Britannias occupauit.

CAP. XIV.

Ita cum per orbem terrarum res turbatæ eſſent, & Carauſius in Britanniis rebellaret, Achilleus in Ægypto, Africam Quinquegentiani inueſtarent, Narſeus Orienti bellum inferret; Diocletianus MAXIMIANVM HERCVLIVM ex Cæſare fecit Auguſtum; Conſtantium & Maximinianum Cæſares. Quorum Conſtantius per filiam nepos Claudii traditur: Galerius Maximianus in Dacia haud longe a Sardica natus, atque vt eos etiam adfinitate coniungeret, Conſtantius priuignam Herculii Theodoram accepit, ex qua poſtea ſex liberos, Conſtantini fratres, habuit: Galerius filiam Diocletiani Veleriam, ambo vxores, quas habuerant, repudiare compulſi. Cum Carauſio

rauſio tamen, cum bella fruſtra tentata eſſent, contra virum rei militaris peritiſſimum, ad poſtremum pax conuenit. Eum poſt ſeptennium Allectus, ſocius eius, occidit, atque ipſe poſt eum Britannias triennio tenuit. qui ductu Aſclepiodoti, præfecti prætorio, eſt oppreſſus. Ita Britanniæ decimo anno receptæ.

Cap. XV.

Per idem tempus a Conſtantio Cæſare in Gallia pugnatum eſt circa Lingones: die vna aduerſam & ſecundam fortunam expertus eſt. Nam cum, repente barbaris ingruentibus, intra ciuitatem eſſet coactus tam præcipiti neceſſitate, vt clauſis portis in murum funibus tolleretur; vix quinque horis mediis, aduentante exercitu, ſexaginta fere millia Alamanorum cæcidit. Maximianus quoque Auguſtus bellum in Africa profligauit, domitis Quinquegentianis & ad pacem redactis. Diocletianus obſeſſum Alexandriæ Achilleum octauo fere menſe ſuperauit, eumque interfecit. Victoria acerbe vſus eſt, totam Ægyptum grauibus proſcriptionibus cædibusque fœdauit. Ea

tamen

tamen occasione ordinauit prouide multa, & disposuit, quae ad nostram aetatem manent. Galerius Maximianus primo aduersus Narseum aduersum proelium habuit; inter Callinicum Carrasque congressus, cum inconsulte magis quam ignaue dimicasset, admodum enim parua manu cum copiosissimo hoste commisit. Pulsus igitur, & ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia a Diocletiano fertur exceptus, vt per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum cucurrisse. Mox tamen per Illyricum Moesiamque contractis copiis, rursus cum Narseo, Ormisdae & Saporis auo, in Armenia maiori pugnauit successu ingenti, nec minore consilio, simulque fortitudine, quippe qui etiam speculatoris munus cum altero ac tertio equite susceperit. Pulso Narseo castra eius diripuit, vxores, sorores, cepit, infinitam extrinsecus Persarum nobilitatem, gazam Persicam copiosissimam, ipsum in vltimas regni solitudines coëgit. Quare a Diocletiano, in Mesopotamia cum praesidiis tum morante, ouans regressus, ingenti ho-

nore

nore ſuſceptus eſt. Varia deinceps & ſimul & viritim bella geſſerunt, Carpis & Baſternis ſubactis, Sarmatis victis, quarum nationum ingentes captiuorum copias in Romanis finibus locauerunt.

Cap. XVI.

Diocletianus moratus callide fuit, ſagax præterea, & admodum ſubtilis ingenio, & qui ſeueritatem ſuam aliena inuidia vellet explere; diligentiſſimus tamen, & ſolertiſſimus princeps, & qui imperio Romano primus regiæ conſuetudinis formam magis, quam Romanæ libertatis, inuexit, adorarique ſe iuſſit, cum ante eum cuncti ſalutarentur: ornamenta gemmarum veſtibus calceamentisque indidit. Nam prius imperii inſigne in chlamyde purpurea tantum erat; reliqua communia. Herculius autem propalam ferus, & inciuilis ingenii, aſperitatem ſuam etiam vultus horrore ſignificans. Hic, naturæ ſuæ indulgens, Diocletiano in omnibus, etiam ſeuerioribus conſiliis, obſecutus eſt. Cum tamen ingraueſcente æuo parum ſe idoneum Diocletianus moderando impe-

rio

io esse sentiret, auctor Herculio fuit, ut in privatam vitam concederent, & stationem tuendæ reipublicæ viridioribus junioribusque mandarent. Cui ægre collega obtemperavit, tamen uterque una die privato habitu imperii insigne mutavit, Nicomediæ Diocletianus, Herculius Mediolani, post triumphum inclutum, quem Romæ ex numerosis gentibus egerant, pompa ferculorum illustri, qua Narsei conjuges sororesque & liberi ante currum ducti sunt. Concesserunt tunc Salonas unus, alter in Lucaniam. Diocletianus, privatus in villa, quæ haud procul a Salonis est, præclaro otio senuit: inusitata virtute usus, ut solus omnium post conditum Romanum imperium tanto fastigio sponte ad privatæ vitæ statum civitatemque remeaeret. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, ut cum privatus obisset, inter divos tamen referretur.

LIBER DECIMVS.

CAPVT I.

His igitur abeuntibus ab administratione reipublicæ, CONSTANTIVS & GALERIVS augusti creati sunt: divisusque inter eos ita Romanus orbis, ut Galliam, Italiam, Africam, Constantius: Illyricum, Asiam, Orientem Galerius obtineret, sumtis duobus cæsaribus. Constantius tamen, contentus dignitate augusti, Italiæ atque Africæ administrandæ solicitudinem recusavit: vir egre-

egregius & præſtantiſſimæ civilitatis, divitiis provincialium ac privatorum ſtudens, fiſci commoda non admodum adfectans: ducensque *melius, publicas opes a privatis haberi, quam intra unum clauſtrum reſervari.* Adeo autem cultus modici, ut feriatis diebus, ſi cum amicis numeroſioribus eſſet epulandum, privatorum argento oſtiatim petito triclinia ſternerentur. Hic non modo amabilis, ſed etiam venerabilis Gallis fuit: præcipue quod Diocletiani ſuſpectam prudentiam, & Maximiliani ſanguinariam temeritatem imperio ejus evaſerant. Obiit in Britannia Eboraci, principatus anno tertio decimo, atque inter divos relatus eſt.

CAPVT II.

Galerius vir & probe moratus, & egregius in re militari, cum Italiam quoque, ſinente Conſtantio, adminiſtrationi ſuæ acceſſiſſe ſentiret, cæſares duos creavit, MAXIMINVM, quem orienti præfecit; & SEVERVM, cui Italiam dedit: ipſe in Illyrico commoratus eſt. Verum Conſtantio mortuo, CONSTANTINVS, ex obſcuriori matrimonio ejus filius, in Britannia creatus eſt imperator, & in locum patris exoptatiſſimus moderator acceſſit. Romæ interea prætoriani, excitato tumultu, MAXENTIVM Herculii filium, qui haut procul ab urbe in villa publica morabatur, auguſtum nuncupaverunt. Quo nuntio Maximianus Herculius ad ſpem erectus reſumendi faſtigii, quod invitus amiſerat, Romam advolavit e Lucania, quam ſedem privatus elegerat,

rat, in agris amoenissimis consenescens: Diocletianumque etiam per litteras adhortatus est, ut depositam resumeret potestatem: quas ille irritas habuit. Sed adversum motum prætorianorum atque Maxentii, Severus cæsar Romam missus a Galerio, cum exercitu venit: obsidensque urbem, militum suorum scelere desertus est. Auctæ Maxentio opes, confirmatumque imperium. Severus fugiens Ravennæ interfectus est. Herculius tamen Maximianus post hæc in concione exercitus filium Maxentium denudare conatus, seditionem & convicia militum tulit. Inde ad Gallias profectus est, dolo composito, tanquam a filio esset expulsus, ut Constantino genero jungeretur: moliens tamen Constantinum reperta occasione interficere, qui in Gallis & militum & provincialium ingenti jam favore regnabat, cæsis Francis atque Alamannis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, objecit. Detectis igitur insidiis per Faustam filiam, quæ dolum viro enuntiaverat, profugit Herculius, Massiliæque oppressus (ex ea etenim navigare ad filium præparabat) pænas dedis justissimo exitu: vir ad omnem asperitatem sævitiamque proclivus, infidus, incommodus, civilitatis penitus expers.

CAPUT III.

Per hoc tempus a Galerio LICINIVS imperator est factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua consuetudine, & in bello, quod adversus

Narſeum geſſerat, ſtrenuis laboribus & officiis acceptus: mors Galerii confeſtim ſecuta eſt. Reſpublica tum ab his quatuor imperatoribus tenebatur, Conſtantino & Maxentio, filiis Auguſtorum, Licinio & Maximino, novis hominibus. Quinto tamen Conſtantinus imperii ſui anno bellum adverſum Maxentium civile commovit; copias ejus multis prœliis fudit: ipſum poſtremo Romæ adverſum nobiles omnibus exitiis ſævientem, apud pontem Mulvium vicit, Italiaque eſt potitus. Non multo deinceps in oriente quoque adverſus Licinium Maximinus res novas molitus, vicinum exitium fortuita apud Tarſum morte prævenit.

CAPVT IV.

CONSTANTINVS tamen vir ingens, & omnia efficere nitens, quæ animo præparaſſet, ſimul principatum totius orbis adfectans. Licinio bellum intulit; quamvis neceſſitudo & affinitas cum eo eſſet: nam ſoror Conſtantia nupta Licinio erat. Ac primo eum in Pannonia, ingenti apparatu bellum apud Cibalas inſtruentem repentinus oppreſſit, omnique Dardania, Mœſia, Macedonia potitus, numeroſas provincias occupavit. Varia deinceps inter eos bella, & pax reconciliata, ruptaque eſt. Poſtremo Licinius navali & terreſtri prœlio victus, apud Nicomediam ſe redidit, & contra religionem ſacramenti Theſſalonicæ privatus occiſus eſt. Eo tempore res Romana ſub uno Auguſto & tribus cæſaribus (quod nunquam

quam alias) fuit; cum liberi conſtantini Galliæ, orienti, Italiæqne præeſſent. Verunt inſolentia rerum ſecundarum aliquantum Conſtantinus ex illa favorabili animi docilitate mutavit. Primum neceſſitudines perſecutus, (Criſpum filium,) egregium virum; & ſororis filium, commodæ indolis juvenem, interfecit: mox uxorem, poſt numeroſos amicos. Vir primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis comparandus. Innumeræ in eo animi corporisque virtutes claruerunt. Militaris gloriæ appetentiſſimus, fortuna in bellis proſpera fuit: verum ita, ut non ſuperaret induſtriam. Nam etiam Gothos, poſt civile bellum, varie profligavit, pace his ad poſtremum data, ingentemque apud barbaras gentes memoriam gratiæ collavit. Civilibus artibus & liberalibus ſtudiis deditus; adfectator juſti amoris, quem ab omnibus ſibi & liberalitate & docilitate queſivit. Sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius: nihil occaſionum prætermittens, quo opulentiores eos clarioresque præſtaret. Multas leges rogavit, quasdam ex bono & æquo, plerasque ſuperfluas, nonnullas ſeveras. Primusque urbem nominis ſui ad tantum faſtigium evehere molitus eſt, ut Romæ æmulam faceret. Bellum adverſus Parthos moliens, qui jam Meſopotamiam fatigabant, uno & trigeſimo anno imperii, ætatis ſexto & ſexageſimo, Nicomediæ in villa publica obiit. Denuntiata mos ejus eſt etiam

per crinitam ſtellam, quæ inuſitatæ magnitudinis aliquamdiu fulſit. Græci Κομήτην vocant; atque inter divos meruit referri.

CAPVT V.

Succeſſores filios tres reliquit, atque unum fratris filium. Verum Dalmatius cæſar proſperrima indole, neque patruo abſimilis, haud multo poſt oppreſſus eſt factione militari, & Conſtantio, patruelle ſuo, ſinente potius, quam jubente. CONSTANTINVM porro, fratri bellum inferentem, & apud Aquilejam inconſultius prœlium adgreſſum, Conſtantis duces interemerunt. Ita respublica ad duos auguſtos redacta eſt. CONSTANTIS imperium ſtrenuum aliquamdiu, & juſtum fuit. Mox cum & valetudine improſpera, & amicis pravioribus uteretur, ad gravia vitia converſus, cum intolerabilis provincialibus, militibus injucundus eſſet, factione Magnentii occiſus eſt. Obiit haud longe ab Hiſpaniis, in caſtro, cui Helenæ nomen eſt, anno imperii decimo ſeptimo, ætatis trigeſimo: rebus tamen plurimis ſtrenue in militia geſtis, exercituique per omne vitæ tempus ſine gravi crudelitate terribilis.

CAPVT VI.

Diverſa CONSTANTII fortuna fuit. A Perſis enim multa & gravia perpeſſus, ſæpe captis oppidis, obſeſſis urbibus, cæſis exercitibus: nullumque ei contra Saporem proſperum prœlium fuit: niſi quod, apud Singaram, haud dubiam victoriam ferocia militum amiſit: qui pugnam ſedi-

ſeditioſe & ſtolide, contra rationem belli, die jam praecipiti, popoſcerunt. Poſt Conſtantis necem, Magnentio Italiam, Africam, Gallias, obtinente, etiam Illyricum res novas habuit, VETRANIONE ad imperium conſenſu militum electo: quem grandaevum jam, & cunctis amabilem, diuturnitate & felicitate militiae, ad tuendum Illyricum, principem creaverunt: virum probum & morum veterum, ac jucundae civilitatis; ſed omnium liberalium artium expertem adeo, ut ne elementa quidem prima litterarum, niſi grandaevus & jam imperator, acceperit. Sed a Conſtantio, qui ad ultionem fraternae necis, bellum civile commoverat, abrogatum eſt Vetranioni imperium: qui novo inuſitatoque more, conſenſu militum deponere inſigne compulſus eſt. Romae quoque tumultus fuit, Nepotiano, Conſtantini ſororis filio, per gladiatoriam manum imperium invadente, qui ſaevis exordiis dignum exitum nactus eſt. Vigeſimo enim atque octavo die a Magnentianis ducibus oppreſſus, poenas dedit: caput ejus pilo per urbem circumlatum eſt: graviſſimaeque proſcriptiones & nobilium caedes fuerunt. Non multo poſt Magnentius apud Murſam profligatus acie eſt, ac paene captus. Ingentes Romani imperii vires ea dimicatione conſumtae ſunt, ad quaelibet bella externa idoneae, & quae multum triumphorum poſſent ſecuritatisque conferre.

CAPVT VII.

Orienti mox a Constantio cæsar est datus, patrui filius GALLVS: Magnentiusque diversis prœlis victus, vim vitæ suæ apud Lugdunum attulit, imperii anno tertio, mense septimo, frater quoque ejus Senonis, quem ad tuendas Gallias cæsarem miserat. Per hæc tempora etiam a Constantio, multis incivilibus gestis, Gallus cæsar occisus est: vir natura ferus, & ad tyrannidem pronior, si suo jure imperare licuisset. Silvanus quoque in Gallia res novas molitus, ante diem trigesimum exstinctus est, (solusque in imperio Romano eo tempora Constantius princeps & augustus fuit.) Mox JVLIANVM cæsarem ac Gallias misit, patruelem suum, Galli fratrem: tradita ei in matrimonium sorore, cum multa oppida barbari expugnassent; alia obsiderent, ubique foeda vastitas esset, Romanumque imperium non dubia jam calamitate nutaret. A quo modicis copiis apud Argentoratum, Galliae urbem, ingentes Alamannorum copiæ exstinctæ sunt, rex nobilissimus captus, Galliæ restitutæ. Multa postea per eundem Julianum egregie adversum barbaros gesta sunt: submotique ultra Rhenum Germani, & finibus suis Romanum imperium restitutum. Neque multo post, cum Germaniciani exercitus a Galliarum præsidio tollerentur, consensu militum Julianus factus augustus est, interjectoque anno, ad Illyricum obtinendum profectus, Constantio Parthicis bellis occupato. Qui rebus cogni-

tis

tis ad bellum civile converſus in itinere obiit inter Ciliciam Cappadociamque, anno imperii octavo & trigeſimo, ætatis quinto & quadrageſimo, meruitque inter divos referri: vir egregiæ tranquillitatis, placidus, nimis amicis & familiaribus credens: mox etiam uxoribus deditior: qui tamen primis imperii annis ingenti ſe modeſtia egerit. Familiarum etiam locupletator: neque inhonoros ſinens, quartum laborioſa expertus fuiſſet officia: Ad ſeveritatem tamen propenſior ſi ſuſpicio imperio moveretur; mitis alias, & cujus in civilibus magis, quam in externis bellis, ſit laudata fortuna.

CAPVT VIII.

Hinc JVLIANVS rerum potitus eſt, ingentique apparatu Parthis intulit bellum, cui expeditioni ego quoque interfui. Aliquot oppida & caſtella Perſarum in deditionem accepit, vel vi oppugnavit. Aſſyriamque populatus, caſtra apud Cteſiphontem ſtativa aliquamdiu habuit: remeansque victor, dum ſe inconſultius proeliis inſerit, hoſtili manu interfectus eſt, VI Kalend. Julias, imperii anno ſeptimo, ætatis altero & trigeſimo: atque inter divos relatus eſt: vir egregius & rempublicam inſigniter moderaturus, ſi per fata licuiſſet. Liberalibus diſciplinis apprime eruditus: Græcis doctior, atque adeo, ut Latina eruditione nequaquam cum Græca ſcientia conveniret. Facundia ingenti & promta, memoriæ tenaciſſimæ, in quibusdam philoſopho proprior. In

amicos liberalis: ſed minus diligens, quam tantum principem decuit. Fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriæ ejus inferrent. In provinciales juſtiſſimus, & tributorum, quatenus fieri poſſet, repreſſor: civilis in cunctos: mediocrem habens ærarii curam: gloriæ avidus, ac per eam animi plerumque immodici. Nimius religionis Chriſtianæ inſectator: perinde tamen, ut cruore abſtineret; Marco Antonino non abſimilis: quam etiam æmulari ſtudebat.

CAPVT IX.

Poſt hunc JOVIANVS, qui tunc domeſticus militabat, ad obtinendum imperium conſenſu exercitus electus eſt: commendatione patris, quam ſua, militibus notior. Qui jam turbatis rebus, exercitu quoque inopia laborante, uno a Perſis atque altero proelio victus pacem cum Sapore, neceſſariam quidem, ſed ignobilem fecit: multatus finibus, ac nonnulla imperii Romani parte tradita, quod ante eum annis mille centum & duobus de viginti fere, ex quo Romanum imperium conditum erat, nunquam accidit. Quin etiam legiones noſtræ, ita & apud Caudium, per Pontium Teleſinum, & in Hiſpania apud Numantiam, & in Numidia ſub jugum miſſæ ſunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehendenda foret, ſi foederis neceſſitatem, cum integrum fuit, mutare voluiſſet: ſicut a Romanis, omnibus his bellis, quæ commemoravi, factum eſt. Nam & Samnitibus,

&

& Numantinis, & Numidis confeſtim bella illata ſunt: neque pax rata fuit. Sed dum æmulum imperii veretur, intra orientem reſidens, gloriæ parum conſuluit. Itaque inter ingreſſus, atque Illyricum petens, in Galatiæ finibus repentina morte obiit: vir alias neque iners, neque imprudens; multi exanimatum opinantur nimia cruditate: inter coenandum enim epulis indulſerat. Alii odore cubiculi, quod ex recenti tectorio calcis grave quieſcentibus erat: quidam nimietate prunarum, quas gravi frigore adoleri multas juſſerat. Deceſſit imperii menſe ſeptimo, quarto decimo Kalendas Martias: ætatis, ut qui plurimum ac minimum tradunt, tertio & trigeſimo anno. Ac benignitate principum, qui ei ſucceſſerunt, inter divos relatus eſt. Nam & civilitati proprior, & natura admodum liberalis fuit.

CAPVT X.

Is ſtatus erat Romanæ rei, Joviano eodem & Varroniano COSS. anno urbis conditæ milleſimo centeſimo & nono decimo. Quia autem ad inclytos principes venerandosque perventum eſt, interim operi modum dabimus. Nam reliqua ſtilo majore dicenda ſunt, quæ nunc non tam prætermittimus, quam ad majorem ſcribendi diligentiam reſervamus.

FINIS.

IMPERII ROMANI REGIONES XI.

Italia,
Gallia,
Africa,
Hiſpania,
Illyricum,
Thracia,
Aſia,
Oriens,
Pontus.
Ægyptus,
Britannia.

ITALIÆ PROVINCIÆ XVII.

Campania, in qua eſt Capua
Tuſcia, cum Umbria,
Æmilia,
Flaminia, in qua eſt Ravenna.
Picenum,
Liguria, in qua eſt Mediolanum.
Venetia, cum Iſtris, in qua eſt Aquileja.
Alpes Cottiæ,
Samnium,
Apulia cum Calabria, in qua eſt Tarentum.
Bruttia, cum Lucania,
Rhætia Prima,
Rhætia Secunda,
Sicilia,
Sardinia,
Corſica,
Alpes Grajæ.

GALLIÆ PROVINCIÆ XVII.

Viennenſis,
Narbonnenſis Prima,
Narbonnenſis Secunda,
Aquitania Prima,
Aquitania Secunda,
Novempopulana,
Alpes Maritimæ,
Belgica Prima, in qua eſt Treveris,
Belgica Secunda, in qua eſt tranſitus in Britanniam,
Germania Prima ſuper Rhenum, in qua eſt Magontia,
Germania Secunda, in qua eſt Agrippina,
Maxima Sequanorum, in qua eſt Veſontiacenſis,
Alpes Grajæ & Penninæ, in qua Tarantaſia,
Lugdunenſis Prima,
Lugdunenſis Secunda,
Lugdunenſis Tertia,
Lugdunenſis Quarta.

AFRICÆ PROVINICIÆ VI.

Proconſularis, in qua eſt Carthago,
Numidia,
Byzacium,
Tripolis,
Mauretania Sitienſis,
Mauretania Cæſarienſis.

HISPANIÆ PROVINCIÆ VII.

Tarraconensis,
Carthaginensis,
Bætica,
Lusitania, modo est Emerita,
Gallæcia,
Insulæ Baleares,
Tingitana trans fretum, quod ab Oceano infusum terras intrat inter Calpem & Abylam.

ILLYRICI PROVINCIÆ XIX.

Dalmatia supra mare,
Pannonia Prima,
(Pannonia Secunda) in qua est Sirmium.
Valeria,
Prævalitana,
Mæsia Superior,
Epirus Vetus,
Epirus Nova,
Noricum Ripense,
Noricum Mediterraneum,
Savia,
Dardania,
Hæmimons,
Dacia,
Scythia,
Creta insula,
Achaja,
Macedonia,
Thessalia.

THRACIÆ PROVINCIÆ VI.

Thracia Prima,
Thracia Secunda,
Moesia Inferior,
Scythia Inferior,
Europa, in qua Constantinopolis, quæ prius Lycus dicta sive Byzantium,
Rhodope.

ASIÆ PROVINCIÆ XII.

Asia ipsa, in qua illium, id est Troja.
Lydia,
Galatia,
Lycia,
Caria,
Hellespontus,
Pamphylia,
Phrygia Prima,
Phrygia Secunda,
Lycaonia,
Cyclades.

ORIENTIS PROVINCIÆ X.

Syrya Ciliciæ (*vicina*) in qua est Antiochia,
Syria Palæstina,
Phœnice,
Isauria,
Cilicia juxta montem Taurum,
Cyprus,

Mesopotamia inter Tigrin & Euphratem,
Eufratesia,
Osdrœne,
Sophane.

PONTI PROVINCIÆ VIII.

Pontus Polemoniacus,
Pontus Amasia,
Honorias,
Bithynia,
Paphlagonia,
Armenia Minor,
Armenia Major,
Cappadocia.

ÆGYPTI PROVINCIÆ VI.

Ægyptus ipsa, in qua est Alexandria,
Augustamnis,
Thebaïs,
Libya Sicca,
Libya Pantapolis,
Arcadia,

BRITANNIÆ PROVINCIÆ V.

Britannia Prima,
Britannia Secunda,
Flavia,
Maxima,
Valentia.